

Zestig jaar geschiedenisonderzoek door het Land van Herle

Toen in de laatste maanden van de Tweede Wereldoorlog in de hoofden van een klein groepje mannen onder leiding van de Heerlense gemeentebtenaar en historicus L. van Hommerich het idee groeide om een stichting op te richten die zich zou inzetten voor de bevordering van het historisch onderzoek van Heerlen en omgeving, hoopten zij wellicht dat deze stichting decennia zou bestaan. Die hoop is uitgekomen, want op 4 april van dit jaar bestaan de Stichting Historische Kring *Het Land van Herle* zestig jaar.

Hoewel dit geen 'officieel' jubileumjaar is, willen het bestuur, de werkgroep en de redactie van het tijdschrift *Het Land van Herle* dit kroonjaar niet ongemerkt voorbij laten gaan. Want ook het kwartaalblad viert een jubileum. Het verschijnt precies 55 jaar als een van de toonaangevende tijdschriften dat zich intensief bezighoudt met het verleden van wat nu *Parkstad Limburg* wordt genoemd.

Het is niet de bedoeling hier al een volledig overzicht te geven wat tijdens dit jubileum gaat gebeuren. De festiviteiten rond het zestigjarig bestaan zullen pas in het najaar gevierd worden, samen met de Kring Heerlen van het LGOG, dat ook een jubileum te vieren heeft. Naast het tijdschrift zal een bundel

artikelen verschijnen over de gemeenten die in het 'werkgebied' van het *Land van Herle* vallen. Verder zal een index verschijnen over alle artikelen, boekbesprekingen en bijdragen die ooit in het tijdschrift sinds 1950 afgedrukt zijn.

Dat het *Land van Herle* zestig jaar oud is geworden, is te danken aan een groot aantal vrijwilligers. Daaronder dienen zeker genoemd te worden de leden van de maandelijks vergaderende werkgroep van *het Land van Herle*; de redactieleden die eigen artikelen schreven, stukken bewerkten of aangeleverde artikelen persklaar maakten; en de leden van het bestuur van de stichting.

Tot slot een woord van dank aan de gemeenten die subsidies verlenen voor de werkzaamheden van de stichting en de lezers/abonnees van het tijdschrift, want zonder hun bijdrage zou het uitgeven van het tijdschrift onmogelijk zijn.

Namens bestuur, werkgroep en redactie hoop ik dat u ook dit jaar met plezier uw *Land van Herle* blijft lezen en later dit jaar zult deelnemen aan activiteiten die *Het Land van Herle* en de Kring Heerlen van het LGOG voor u in petto hebben.

Servie Broers, voorzitter Land van Herle

De lotgevallen van de Klimmenaren Pieter Habets en Nijst Trachts

[1789-1792] [1]

DOOR F. M. GERARDS

In 1789 raakten Pieter Habets en Nijst Trachts, beiden afkomstig en woonachtig te Klimmen, betrokken bij een poging van enkele Maastrichtse notabelen om de 'Rentmeester der Domeinen in de drie Staatsche Landen van Overmaas', mr. Willem Hendrik van Panhuys, ten val te brengen. Deze betrokkenheid had voor hen uiteindelijk zeer nadelige gevolgen. In een drietal afleveringen van dit tijdschrift wordt ingegaan op de achtergronden van het conflict, het verloop en de afloop ervan. In deze eerste bijdrage wordt uiteengezet hoe Pieter Habets en Nijst Trachts bij het conflict betrokken raakten, de verklaring die ze ten nadele van Van Panhuys aflegden en de directe gevolgen die dit voor hen had. De gebeurtenissen worden zoveel mogelijk beschreven vanuit het perspectief van de beide Klimmenaren.

De beschuldigingen aan het adres van Willem Hendrik van Panhuys

In 1789 werd mr. Willem Hendrik van Panhuys, die heer was van het kasteel en riddermatig goed Haeren te Voerendaal, ervan beschuldigd dat hij in juni 1788 geheime contacten zou hebben onderhouden met de patriotse, uit het Staatse leger gedeserteerde en daarna ontslagen en verbannen officier, kolonel Suljard de Leefdael. Ondanks het feit dat deze ex-kolonel vanwege zijn verbanning het grondgebied van de Republiek niet meer mocht betreden, zou Van Panhuys hem nog enige tijd op zijn kasteel te Voerendaal onderdak hebben geboden. Bovendien werd Van Panhuys beschuldigd van patriotse sympathieën en een negatieve houding jegens het Huis van Oranje.¹

Met deze beschuldigingen probeerden enkele van zijn vijanden, de luitenant-kolonel Jan Anthony Christiaan de Salve de Bruneton, de vice-hoogschout Jan Hubert van Slijpe en

notaris Johan Hendrik Rooth, allen woonachtig in Maastricht en felle aanhangers van het Oranjestad, Van Panhuys in discredit te brengen. Omstreeks 1789 waren dit niet alleen ernstige maar ook riskante beschuldigingen. In september 1787 waren de patriotten dankzij buitenlandse hulp namelijk definitief verslagen en was de stadhouderlijke macht weer in alle glorie hersteld. De verslagen patriotten werden gearresteerd en hun goederen werden vernield of geconfisqueerd. Om aan vervolging te ontkomen, werden ze gedwongen om naar het buitenland te vluchten. Tevens werd het ambtenarenapparaat van hoog tot laag gezuiverd van patriottische elementen. Het was de advocaat-fiscaal van de Generaliteit, mr. Matheus van der Pot, die door de Staten-Generaal met deze taak werd belast.²

De voortdurende lasterpraat moe, opende Van Panhuys op 11 februari 1789 in Den Haag, tijdens een bezoek aan de advocaat-fiscaal Van der Pot de tegenaanval. Alle beschuldi-

gingen werden weerlegd. Om zijn tegenstanders verder uit de tent te lokken, loofde hij een premie uit van honderd gouden ridders, te betalen aan de armen, als iemand het tegendeel van zijn verklaring zou kunnen bewijzen. Tenslotte nam hij uitdrukkelijk afstand van het patriotisme en bevestigde hij zijn trouw aan het Huis van Oranje.³

Zijn tegenstanders lieten het er echter niet bij zitten. Om hun beschuldigingen extra bewijskracht te geven, zochten zij in en om Voerendaal naar getuigen die de verbannen ex-kolonel op Haeren gezien zouden kunnen hebben. Als getuige dienden zich tenslotte aan de keuterboer Pieter Habets uit Klimmen en de paardenknecht Nijst Trachts uit Retersbeek.

Pieter Habets en Nijst Trachts

Pieter Habets was een geboren en getogen Klimmenaar en een kleine zelfstandige boer. Te Klimmen bezat hij een kleine boerderij die langs de grote straat was gelegen. De grond die hij bebouwde, was eigendom van de proosdij van Meerssen en werd door hem gepacht. Van zijn boerenwerk was hij niet rijk geworden, maar hij en zijn gezin konden er goed van rondkomen. Hij was gehuwd met de uit Aldenhove [Duitsland] afkomstige Anna Maria Heyenraad. Hij en zijn vrouw waren in 1789 ongeveer vijftig jaar oud. Het echtpaar had waarschijnlijk zeven kinderen, waaronder vier zonen, Jan, Matthijs, Martinus en Hermanus, en twee dochters, Maria en Maria Helena. Zijn zoon Jan werkte als lijfknecht bij een van de vijanden van Van Panhuys, de luitenant-kolonel De Salve. Volgens zijn echtgenote woonde *'haare mans familie van onheugelyke tijden in de bancke Klimmen'*, stond deze familie *'ter goeder naam en faam bekend, en, als getrouwe Ingezeetene van den Lande, haare Schattinge als andere lasten den Souverain behoorlijk opgebracht'*.⁴

Nijst Trachts was afkomstig van en woonachtig te Retersbeek. In 1789 was hij ongeveer 49 jaar oud. Hij was gehuwd met de vijf-

Portret van Willem Hendrik van Panhuys [1734-1808]

Foto: Iconografisch Bureau, Den Haag

endertigjarige Joanna Maria Godding. Het echtpaar had twee kinderen. Het kleine gezin woonde in bij de in 1789 omstreeks 65 jaar oud zijnde schoonmoeder van Nijst Trachts, Joanna Ramakers. Zij was de weduwe van Pieter Godding. Nijst Trachts had als paardenknecht gewerkt op kasteel Haeren, waar zijn vrouw de was deed. Op Haeren was hij in dienst geweest van de pachter Michiel Raven. Nadien werkte hij als dagloner bij de halfwin van de hoeve Lindelauf. Deze hoeve was eveneens eigendom van Van Panhuys.

De weddenschap

Nadat Van Panhuys op 11 februari 1789 in Den Haag, ten overstaan van de advocaat-fiscaal Matheas van der Pot, in een officiële onder ede afgelegde verklaring alle beschuldigingen aan zijn adres had ontkend, startte De Salve een nieuw offensief tegen hem. Dat

Kasteel Haeren omstreeks 1920. De gracht is nog aanwezig.

4
begon met het beleggen van een vergadering. Op zondagavond 22 februari verzamelde De Salve thuis een aantal gelijkgezinden om zich heen.⁵

Enkele dagen later wierp deze vergadering al zijn eerste vruchten af. Jan Habets, de uit Klimmen afkomstige lijfknecht van De Salve, moest toen met een koets zijn heer afhalen die op bezoek was bij Van Slijpe. Toen hij daar arriveerde, werd hem gevraagd of hij even naar binnen wilde komen. In de woning van Van Slijpe trof hij zijn heer aan, de oud-burgemeester van Maastricht, Christiaan de Jacobi, en de vice-hoogschout zelf. De Salve sprak hem vervolgens toe met de woorden: *'Jan, gy zoud my een plaisier kunnen doen!'* Vervolgens legde hij hem uit wat de bedoeling was. Hij zou de volgende dag naar Haeren in Voerendaal moeten gaan en daar contact moeten opnemen met de halfwin. Hij zou net moeten doen alsof hij een paard kwam kopen. Als hij eenmaal met de halfwin in gesprek was, moest hij hem tussen neus en lippen door vragen of omstreeks St. Jan 't vorig jaar niet een heer met een bult op

Haeren was geweest en of dat soms niet de ex-kolonel Suljard was geweest. De Salve voegde er aan toe dat hij daar niemand kwaad mee kon doen, want het ging slechts om een weddenschap. Hij had namelijk met iemand gewed. Volgens die andere heer was Suljard toen niet op Haeren geweest. Hij was er echter van overtuigd dat Suljard er wel was geweest.

Jan had de opdracht van zijn heer begrepen en aangenomen. Toen hij 's avonds in de slaapkamer zijn heer hielp bij het aan- en uitkleden, drukte deze hem nog op het hart dat hij wel een getuige uit Klimmen moest meenemen als hij naar Haeren ging. Die getuige kon een carolien verdienen als hij bereid was om daarna naar Maastricht te komen om daar een officiële verklaring af te leggen van hetgeen hij had gehoord.

Naar Klimmen

Jan Habets verliet de volgende dag, toen de poorten nog maar net waren geopend, in alle vroegte de stad om zich op weg te begeven

naar Klimmen. Daar aangekomen, bezocht hij meteen zijn ouders, die zich verbaasd afvroegen wat hun zoon kwam doen.

Hij vertelde hun dat zijn heer hem had gevraagd om naar Haeren te gaan om aan de halfwin te vragen of hij geen paard te koop had. Tijdens dat gesprek moest hij terloops vragen of Suljard niet toevallig op Haeren was geweest. Verder moest hij iemand van Klimmen meenemen die achteraf eventueel als getuige kon optreden. Jan vertelde verder dat het slechts om een weddenschap ging. Pieter Habets reageerde daar onmiddellijk op met de woorden: *'Die gewed heeft dat Suljard op Haeren geweest is, heeft seker gewonnen!'*

In tegenstelling tot wat hij met zijn heer had afgesproken, ging Jan echter niet naar Haeren. Hij vreesde namelijk dat hij de halfwin, die familie van hem was, met zijn vragen in verlegenheid zou brengen. Daarom vroeg hij aan zijn vader of deze soms iemand anders kende die kon weten of Suljard op Haeren was geweest. De persoon in kwestie kon er een carolien mee verdienen als hij bereid was om daarover in Maastricht een verklaring te komen afleggen.

Pieter Habets beloofde zijn best te zullen doen. Hij kende namelijk iemand die als knecht op Haeren had gewerkt. Op zondag kwam hij die persoon altijd tegen in de kerk. En die zou er wel eens meer van kunnen weten. Bij hem zou hij verder navraag doen. Jan vond dat een goed idee.⁶

Toen Jan de volgende dag terugkwam bij zijn heer, vertelde hij dat hij de halfwin niet op Haeren had aangetroffen. Zijn vader zou echter proberen om iemand anders te vinden die Suljard op Haeren kon hebben gezien.

Pieter Habets in contact met Nijst Trachts

Op zaterdag 28 februari bracht Pieter Habets te Retersbeek een bezoek aan Nijst Trachts. Hij was echter niet thuis. Zijn vrouw, Joanna Maria Godding, was er wel.

Pieter vroeg haar of Nijst hem de volgende dag thuis kon komen bezoeken.

De volgende dag, zondag 1 maart, ging Nijst in Klimmen naar de kerk. Hij woonde daar de mis bij van acht uur. Toen hij na de mis de kerk verliet, kwam Pieter, die in dezelfde mis was geweest, achter hem aan. Vervolgens vroeg Nijst aan Pieter wat hij voor hem kon doen. Pieter antwoordde hem: *'Ik kan u hier op het kerkhof niet spreken omdat er te veel luyden hier omtrent zijn, maar komt met mij na mijn hujs en daar zal ik zeggen, wat ik te zeggen heb!'*

Vervolgens gingen ze samen naar het huis van Pieter Habets.

Daar aangekomen, begon Pieter het gesprek als volgt: *'Nijst, gij hebt wel horen zeggen dat den Heer Suljard op het Huijs Haeren bij den Heer van Panhuijs is geweest, en gij die als Paardeknecht aldaar bij den Halfwin geweest zijt, zult uw nog wel te binnen brengen, dat gij den Heer Suljard in den hof, en elders, op het goed Haeren hebt zien wandelen, ik heb hem ook gezien, want ik heb hem langs mijn Huijs hier te Climmen in een koets zien passeren.'*

Nijst Trachts antwoordde hem dat hij inderdaad wel eens over heer Suljard had horen spreken. Hij stond namelijk bekend als een grote patriot. Maar persoonlijk kende hij hem niet en hij kon zich niet herinneren hem ooit op Haeren te hebben gezien. Pieter vroeg hem toen of hij niet een heer op de hof en in de dreven van Haeren had zien wandelen en of hij niet had gezien dat deze heer met zijn hoofd voorover gebukt liep, dat hij een hoge rug had en meestal, als hij wandelde, één hand op zijn rug had. Nijst antwoordde hem dat hij wel vaker heren op Haeren had zien wandelen. Die logeerden daar meestal voor kortere of langere tijd. Maar hij kon niet zeggen of daar iemand bij was geweest met een hoge rug. Wel had hij iemand gezien die tijdens de wandeling soms één en soms twee handen op zijn rug had gehouden.

Toen Pieter Habets dit hoorde, keek hij Nijst verrast aan en riep: *'Wel Nijst, dat was nou Suljard!'* Als dat Suljard was, zo ant-

woordde Nijst verbaasd, dan had hij hem inderdaad op Haeren gezien. Maar omdat hij hem zelf niet kende, kon hij toch niet met zekerheid zeggen dat het hier om Suljard ging. Maar, zo vervolgde Pieter, Nijst moest zich toch het grote diner kunnen herinneren dat Van Panhuys op Haeren had gegeven. En daar was toch *'een kromme leelyke schraue Heer met een bochel op den rug'* bij geweest. Nijst Trachts bleef echter ontkennen. Hij wist niets af van een groot diner op Haeren. Hij wist alleen dat de rentmeester in 1787 op Haeren *'eene groote Maaltyd'* had gegeven.

Pieter Habets legde Nijst Trachts vervolgens uit waarom hij hem al die vragen stelde. Het was namelijk zo dat zijn zoon Jan te Maastricht werkte bij de luitenant-kolonel De Salve. Die had een weddenschap afgesloten. Hij had namelijk om twee koetspaarden gewed dat Suljard omstreeks St. Jan vorig jaar op Haeren was geweest. Pieter hoopte dat De Salve die weddenschap zou winnen en was daarom bereid hem een handje te helpen. En, zo vervolgde hij: *'Ik weet dat Suljard op Haeren geweest is, en ik ben zeeker, dat den man die gij met de hand of handen op zijnen rug gezien hebt den zelve Suljard geweest is. Vervolgens zoud gij aan den Heer de Salve een groot plaisier doen, als gij maar declareerde, dat gij dien man met de hand of handen op den rug te Haeren gezien hebt'*.

Nijst antwoordde hem dat hij hem best wilde helpen. Maar helaas kon hij niet met zekerheid zeggen of die man Suljard was geweest, immers, hij kende hem niet. Waarop Pieter Habets antwoordde: *'O mijn lieve Nijst, dat is immers zeeker, dat het Suljard is geweest, want hij was langs mijn Huijs in de koets gereeden, gij moet ook daar over geen bedenkingen maken, want daar risqueeren wij niets bij, wij zullen zelfs ieder een Carolijn van den Heer de Salve krijgen, want hij ze aan mij belooft heeft, zo ik nog iemand konde vinden, die met mij verklaart, dat Suljard op Haeren is geweest'*.

Nijst Trachts hield echter vol, Suljard niet persoonlijk te kennen, waarop Pieter Habets hem verzocht om maar eens met hem mee

naar Maastricht te gaan. Hij kon dan kennis maken met de heer De Salve. Maar, zo zei Pieter, hij zou de volgende dag eerst alleen naar Maastricht gaan. Hij zou dan aan De Salve vragen wanneer hij tijd had om hen beiden samen te ontvangen.⁷

Toen Nijst die zondag weer thuiskwam, wilde zijn vrouw weten wat Pieter Habets van hem had gewild. Nijst Trachts vertelde haar toen dat ze onmiddellijk naar Haeren moest gaan om aan de halfwin of aan de hovenier te vragen of de heer en mevrouw Suljard ook werkelijk op Haeren waren geweest *'zoo men hem wilde doen verklaaren'*.⁸

Op bezoek bij De Salve

Op maandag 2 maart vertrok Pieter Habets in alle vroegte naar Maastricht. Daar arriveerde hij al om negen uur 's morgens bij De Salve. Hij vertelde hem dat hij iemand had gevonden die tot voor kort nog op de hof van Haeren had gewerkt. Deze persoon was bereid om over zijn bevindingen een verklaring af te leggen.

De Salve reageerde gretig en verrast en vroeg aan Pieter Habets of hij de desbetreffende persoon soms had meegebracht. Dat was niet zo. Maar als De Salve dat graag wilde, zo zei Pieter, dan kwam hij binnenkort nog eens terug en dan bracht hij die persoon mee. De Salve vond dat een prima idee. Hij wilde er echter geen gras over laten groeien. Daarom vroeg hij Pieter om meteen de volgende dag weer terug te komen, en liefst weer zo vroeg mogelijk, maar dan in gezelschap van die bewuste persoon.

Thuis aangekomen stuurde Pieter zijn vrouw, Anna Maria Heyenraad, naar Nijst Trachts met het verzoek de volgende dag samen naar De Salve te gaan. Nijst was echter niet thuis en daarom nam zijn vrouw de boodschap aan. Mevrouw Habets voegde er nog aan toe dat haar man het liefst had dat Nijst nog diezelfde avond bij hem thuis in Klimmen zou komen, zodat ze de volgende

Jan Hubert van Slijpe [1732-1791], vice-hoogschout van Maastricht.

Fotocol Stadsarchief Heerlen

dag samen voor dag en dauw zouden kunnen vertrekken. Het was namelijk beter dat niemand hen samen zou zien. Nijst gaf aan dat verzoek echter geen gehoor. Hij sliep die nacht gewoon in zijn eigen bed.

Pas de volgende ochtend, bij het kriecken van de dag, ging Nijst naar het huis van Pieter Habets. Van daaruit vertrokken ze samen naar Maastricht. Aangekomen bij De Salve, werden ze door hem op een zeer vriendelijke en gastvrije manier ontvangen. Hij nam hen meteen mee naar de keuken waar ze werden overladen met eten en drinken. Tegelijkertijd zond hij een knecht naar de vice-hoogschout Van Slijpe. Deze kreeg te horen dat beide getuigen waren gearriveerd en dat zijn aanwezigheid derhalve dringend was gewenst.

Even later werden Pieter en Nijst in de woonkamer ontboden. Naast De Salve zelf

en de vice-hoogschout was daar ook de echtgenote van De Salve aanwezig. Vervolgens zei Van Slijpe tegen Nijst: *'Mijn vriend, gij kent zeer wel den geweene Colonel Suljard, is het niet zoo? Want gij hem omtrent St. Jan laatsleden op het goed Haaren in de hof en anderweerts hebt zien wandelen.'*

Nijst Trachts kreeg niet de tijd om deze vraag te beantwoorden, want mevrouw De Salve was hem voor. Ze haastte zich te bevestigen dat Nijst hem daar inderdaad had gezien en dat Pieter Suljard in een koets voorbij zijn huis had zien rijden: *'Zij weeten het beide zeer wel want zij kennen hem aan zijnen bult, en aan zijn dikke neus, en hij had meestal een hand op den rug, als hij wandelde.'*

Dit gehoord hebbende, was Van Slijpe ervan overtuigd dat beide mannen Suljard op Haeren hadden gezien en hij was er zichtbaar mee in zijn nopjes. Vervolgens zei De Salve tegen hen: *'Vrienden, gaat maar naar de keuken, eet en drinkt wel, ik gaan met de Heer Hoogschout op Vaashartel bij de Heer Heldevier de middag eeten, mijnen Notaris is niet in de Stadt en hij zal vanavond hier zijn, en dan zullen wij ons verder spreken!'*

's Avonds waren beide heren weer terug. Nijst en Pieter moesten weer in de voorkamer verschijnen. Daar troffen ze nu ook notaris Rooth aan, die bij het schijnsel van een kaars een stuk aan het schrijven was, waarbij hem door Van Slijpe allerlei woorden werden ingefluisterd. Intussen werden tussen de heren veel Franse woorden uitgewisseld die Pieter en Nijst niet konden verstaan. Toen de notaris klaar was, werden twee knechten, die toevallig in de buurt waren, naar binnen geroepen, om als getuige op te treden. Daarna begon de notaris het stuk dat hij net had geschreven, hardop voor te lezen. Geheel ter goeder trouw namen Pieter en Nijst aan dat al hun woorden correct waren weergegeven, waarna beiden, omdat ze niet konden lezen en schrijven, het stuk handmerkten met een kruisje. Daarna gingen beiden weer naar de keuken waar nog het nodige verorberd en

gedronken werd. Omdat ze moe waren, brachten ze ook de nacht bij De Salve door.⁹

De volgende dag, op woensdag 4 maart, nadat ze nog maar net hadden ontbeten en koffie hadden gedronken, werden ze afgehaald door notaris Rooth. Die bracht hen naar het stadhuis van Maastricht. Daar aangekomen, werden ze door een bode opgehaald en naar een kamer gebracht waar ze de vice-hoogschout en De Salve aantreffen met nog enkele andere heren, een aantal scheepenen van Maastricht. Vervolgens moesten Pieter en Nijst, ten overstaan van Van Slijpe, de op 3 maart 's avonds bij De Salve thuis afgelegde verklaring, onder ede bevestigen. Toen dat was gebeurd, gingen ze weer terug naar het huis van De Salve. Daar kreeg ieder van hen twee oude schellingen, 'voor het tydversuym', waarbij De Salve hen beloofde: 'Vrienden, zo het wel uitvalt, zal ik uw ieder een goede koeij in uwen stal geeven'. Daarna namen ze afscheid en keerden terug naar Klimmen.

De verklaring

Wat hadden Pieter en Nijst op die bewuste dinsdagavond nu eigenlijk verklaard en een dag later onder ede bevestigd? *'Dat aan de comparanten nog zeer wel kennelijk en bewust is dat omtrent den streek van St. Jan in den Hooijtijd van den gepasseerde jaare 1788 den gewezen collonel Suijliard de Leefdael zig eene groote veertien daegen bevonden en opgehouden heeft op 't gemelde goed Haeren geleegen kort bij Climmen, benevens zijn huijsvrouw, ten tijde de Heer Rentmeester van Panhuijs met zijn huijsgezin zig ook aldaar bevonden.'*¹⁰

Nijst Trachts had daar nog aan toegevoegd dat hij in die tijd als paardenknecht op Haeren had gewerkt en de kolonel met zijn vrouw dagelijks in en om Haeren had zien wandelen. Voor Pieter gold dat hij in die tijd de kolonel in een koets voorbij zijn huis had zien rijden op weg naar de hof Haeren. Bovendien waren hem de kolonel en de koet-

sier wel bekend. Enige jaren geleden, toen oorlog dreigde met de Oostenrijkse Keizer, had zijn zoon Jan namelijk als pakknecht gesolliciteerd bij Suljard. Pieter had bij die gelegenheid met beide heren gesproken. Tenslotte vertelden beiden dat de echtgenote van Suljard nog veertien dagen langer op Haeren was gebleven. Zij was een dikke, mooie vrouw die veel jonger was dan haar man.

Het is begrijpelijk dat deze verklaring bij Van Panhuys insloeg als een bom. Dat hij als rentmeester in dienst der Generaliteit, nadat de patriotten waren verslagen en verjaagd, nog contacten zou hebben onderhouden met een gedeserteerde en verbannen, patriottische officier kon hij op geen enkele wijze aan zijn superieuren verkopen. Dat hij bovendien daarover nog op 11 februari, in zijn officieel afgelegde verklaring ten overstaan van de advocaat-fiscaal Van der Pot, zou hebben gelogen en zelfs meeneed zou hebben gepleegd, maakte zijn positie totaal onmogelijk. Als hij nu niets ondernam, zou dit het einde van zijn carrière betekenen en zou hij met zijn gezin in grote problemen kunnen geraken.¹¹

Ook in Den Haag was men geschrokken. Van Slijpe had de door Pieter en Nijst afgelegde verklaring namelijk toegezonden aan Van der Pot. Die meldde de zaak onmiddellijk bij de Staten-Generaal met het advies de zaak tot op de bodem te laten uitzoeken.

Nijst Trachts herroept zijn verklaring

Toen in Voerendaal en Klimmen bekend werd wat er zich op 3 en 4 maart te Maastricht had afgespeeld, gonsde het spoedig van de geruchten. Daardoor was het Nijst Trachts langzaam aan duidelijk geworden, dat er op papier kennelijk iets heel anders was opgeschreven dan hij eigenlijk bedoeld had te zeggen. Nijst was radeloos. Aan verschillende personen, waaronder de pachter van Haeren, zijn biechtvader van het klooster der Recollecten [Franciscanen] te Welten

Gezicht op Retersbeek ca. 1920.

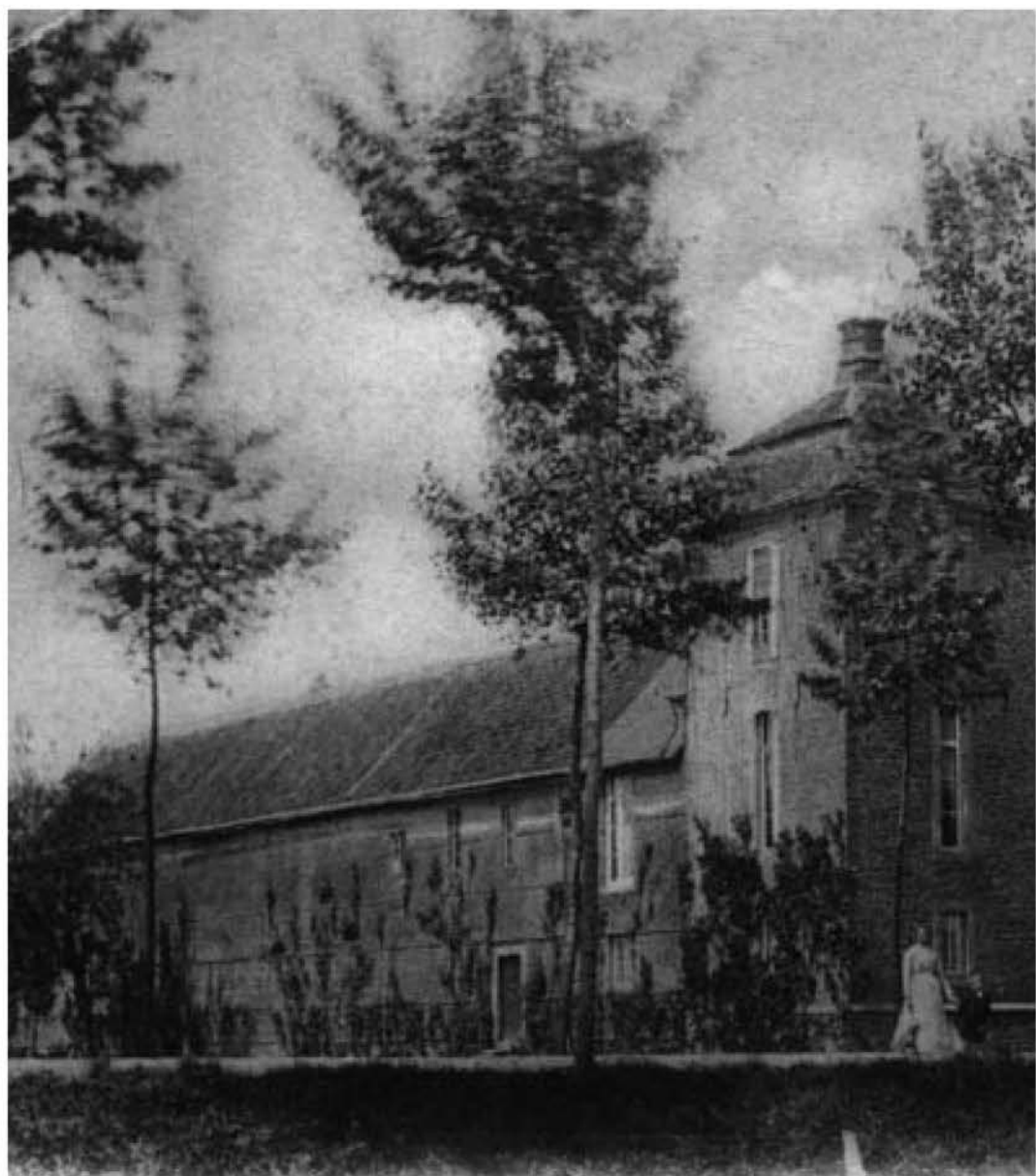
Fotocoll Stadsarchief Heerlen nr. 2947

en aan de pastoor van Voerendaal, Michiel Crous, legde hij de vraag voor wat hij nu het beste kon doen. Zijn biechtvader en de pastoor hielden hem voor dat, als hij werkelijk een valse verklaring had afgelegd, hij niet zalig kon worden tenzij hij die zou herroepen of op z'n minst zou toegeven dat hij dat had gedaan.

Op 9 maart kreeg Nijst onverwacht bezoek van twee vrienden van Van Panhuys, de advocaat en Luikse schepen van Maastricht, Charles Clément Roemers, en de voormalige betaalmeeester van de stad, Jean Munix. De ontmoeting vond plaats in de tegenover Haeren gelegen hovenierswoning. Nadat een 'weenende en schreiende' Nijst Trachts hen het hele verhaal had verteld, legde hij ook aan hen de vraag voor wat hij nu het beste kon doen. Volgens Roemers kon hij het beste bij een andere notaris een nieuwe verklaring afleggen conform de waarheid. Ze wazen hem erop *'dat dit het eenigste middel was om Sijne Conscientie te ontlasten, en dat hij*

het tegendeel doende zig dubbel schuldig zoude maaken'.¹²

Die nieuwe verklaring werd afgelegd op 11 maart ten overstaan van notaris Herman Frederick Swildens te Voerendaal.¹³ Als getuigen traden op de eenenveertigjarige Gerard Pluijmakers, hoedenmaker van beroep, en de zevenendertigjarige schoenmaker Matthijs Jongen, beiden inwoners van Voerendaal. Nijst Trachts verklaarde nu dat hij op een ongehoorde en ongeoorloofde manier door Pieter Habets was misleid. Alles wat notaris Rooth op dinsdagavond 3 maart op papier had gezet, was derhalve *'valsch, onwaaragtig, en bezijden de waarheid'*. Hij was er zeker van *'en willende daarop leven en sterven'* dat hij de ex-kolonel Suljard niet had gekend. Tot het zetten van een kruisje onder de geschreven verklaring was hij op een listige manier overgehaald. Tenslotte vroeg hij notaris Swildens of hij een kopie van zijn nieuwe verklaring wilde overhandigen aan de rentmeester van Panhuys.

Groet uit Voerendaal

de Haas, Maastricht.

Nijst Trachts duikt onder

Terwijl Van Panhuys in Den Haag achter de schermen actief was om zijn onschuld te bewijzen, deed zijn vrouw, Angela Cornelia Orizandt, haar best om in Voerendaal en Klimmen getuigen à decharge voor haar man te vinden. Daarin slaagde ze ruimschoots. Zowel de pachter van Haeren als verschillende van zijn knechten als ook verschillende uit Klimmen afkomstige wegwerkers, die in 1788 aan de landweg hadden gewerkt, verklaarden dat ze de ex-kolonel nooit op Haeren hadden gezien.

Nijst Trachts kende intussen geen rustig ogenblik meer, zeker niet nadat hij op 11 maart zijn eerste verklaring had herroepen. Zijn vrouw en zijn schoonmoeder, die niet alleen dagelijks zagen hoe achterdochtig en opgejaagd Nijst zich gedroeg, maar zich ook zelf bedreigd voelden, spoorden hem dan ook aan om zoveel mogelijk alle contacten te vermijden. Ook hadden ze liever dat Nijst op de hoeve Lindelauf zijn ontslag zou nemen en in het vervolg zijn brood zou gaan verdienen 'op het Spaensch': *'Indien hij hier niet blijven kan, zoo kan hij nae Wynandsraede gaan daar heeft hij ook brood'*.¹⁴

Intussen zetten de tegenstanders van Van Panhuys alles op alles om Nijst Trachts te spreken te krijgen. Men wilde graag weten in hoeverre Van Panhuys en/of zijn vrienden Nijst hadden gedwongen tot het afleggen van een andere verklaring. Met name de secretaris van de Heerlense schepenbank, Abraham Jacob de Jacobi, die op de Doom in Welten woonde en zijn steun verleende aan de vijanden van Van Panhuys, spande zich tot het uiterste in om Nijst Trachts te spreken te krijgen. Tevergeefs! Ze kregen Nijst niet te pakken of, als dat een enkel keer wél lukte, verscheen Nijst nadien niet op de afgesproken plaats. Bij Nijst zat de schrik er namelijk goed in, zeker toen hij de halfwin van Lindelauf een keer tegen Peter van Doorn, de knecht van de secretaris van Heerlen, had horen zeggen: *'Als zy hem daar hebben zoo*

zouden zy hem wel op den tooren kunnen zetten tot het uiteinde van het proces want dit is een aardig werk waardoor zy hem wel eens aan de galg zoude kunnen helpen!'¹⁵

Het duurde niet lang of Nijst Trachts verdween in alle stilte naar een onderduikadres te Rekem waar hij onder toezicht stond van de drossaard De Limpens, een goede bekende van de rentmeester. Het is niet ondenkbaar dat Van Panhuys dit voor hem had geregeld. Immers, na 11 maart had de rentmeester er alle belang bij Nijst Trachts uit de handen van zijn tegenstanders te houden.

Met Pieter Habets leek het intussen allemaal wel goed te gaan. Hij gaf weliswaar toe dat hem geld beloofd was voor zijn verklaring in Maastricht, maar wat hij daar had verklaard, was *'de opregte en zuivere waarheid'* geweest en, wat er ook gebeurde, hij zou in die waarheid volharden. Maar hoe standvastig was Pieter nu eigenlijk? Op maandag 23 maart bezocht hij de herberg van de weduwe Dautzenberg in Klimmen, waar hij in gesprek kwam met een van de schepenen, Joost Hendrik Lamberts, tevens een medestander van de rentmeester. Tijdens dat gesprek, waarin hij door Lamberts op kritische wijze aan de tand werd gevoeld, werden de eerste barstjes in zijn standvastigheid zichtbaar. Want, zo zei hij, hij had nooit verklaard Suljard op Haeren te hebben gezien. Hij had alleen gezegd dat hij de koetsier van Suljard met een rijtuig voorbij zijn huis had zien rijden.¹⁶

Plannen tot opsluiting

Van Panhuys had zich in Den Haag bij Van der Pot al vaker bezorgd uitgesproken over een mogelijke vlucht van beide getuigen.¹⁷ De advocaat-fiscaal was het daarom met hem eens dat het wenselijk zou zijn om zowel Pieter Habets als Nijst Trachts op te sluiten. Op deze wijze kon namelijk iedere verdere beïnvloeding van buitenaf worden voorkomen. Bovendien zou kunnen worden voorkomen dat beide getuigen zich aan een nader

verhoor zouden onttrekken. De vraag was alleen hoe dat het beste zou kunnen geschieden zonder in een juridische doolhof verzeild te raken. Van der Pot achtte zich zelf niet in de positie om tot arrestatie over te gaan. Daarom speelde hij de opdracht door aan mr. Hendrik Justus van Oldenbarneveld genaamd Witte Tullingh, de advocaat-fiscaal en procureur-generaal van de Staatse Raad van Brabant.¹⁸ Van Panhuys was hiermee

in zijn nopjes. Beiden waren namelijk goede bekenden van elkaar en, ofschoon ze geen bloedverwanten van elkaar waren, spraken ze elkaar aan als 'neef'.¹⁹ Witte Tullingh aarzelde geen seconde en nam de opdracht aan. Op zondag 29 maart, de zondag vóór Palmzondag, gaf hij groen licht voor de arrestatie van de beide Klimmenaren.

Wordt vervolgd

Noten:

1. M.G. SPIERTZ, *Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw. Kerkelijke, Politieke en Sociale verhoudingen* [Assen, 1964], 83-85.
2. J. ROSENDAAL, *Bataven! Nederlandse vluchtelingen in Frankrijk 1787-1795*. [Nijmegen, 2003], 44-50.
3. SPIERTZ, *Maastricht*, 83; J.H. VAN SLIJPE, *Redenen en Motieven, waarom den ondergeteekende Mr. J.H. van Slijpe syne dimissie als vice-hoofdschouth van wegens hun Hoog Moogende binnen haare Stad Maastricht genomen heeft* [Maastricht 1789], 15-16.
4. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.305, Memorie van J.A.C de Salve de Bruneton, d.d. 6 april 1789.
5. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.305.C., Verhoor van 4 maart 1791; Memorie van 4 april 1789.
6. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr.: 9053, bijlagen 31, 35, 36, 37, 48.
7. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.311, Copie Authentiq der copie Auth. notariële verklaring van Nyst Traght in dato den 11 maart 1789.
8. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.311, Informatie genomen aan de huysvrouw van Nyst Trachts, d.d. 3 april 1789.
9. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.305.I., Verklaring van mr. C.C. Roemers, d.d. 10 november 1790.
10. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.311, Copie Authentiek der Copie Auth. Verklaring notariël van Nyst Trachts en Pieter Habets, in dato Maestricht den 3 maart 1789.
11. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv. nr.: 9053, bijlage 2.
12. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.305.I., Verklaring van mr. C.C. Roemers, d.d. 10 november 1790.

13. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.311, Copie Authentiq der Copie Auth. Notariële verklaring van Nyst Trachts in dato Maestricht den 11 maart 1789.
14. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.311, Copie van propositie gedeclareerd door de heer J.W. Heldewier, luitenant-schout van Heerlen. Opvallend is hier dat de gebieden in de Landen van Overmaas, die al sinds 1714 onder Oostenrijks bewind stonden en vóór die tijd Spaans territorium waren geweest, in 1789 in de volksmond nog steeds werden aangeduid als 'op het Spaensch'.
15. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.311, Memorie 4 april 1789.
16. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.305, Missive van De Salve de Bruneton aan Van Slijpe, d.d. 29 mei 1789.
17. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.311, Brief van Van Panhuys, d.d. 17 maart 1789.
18. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr.: 447.311, Memorie van de advocaat-fiscaal M. van der Pot aan de Raad van State, d.d. maart 1789.
19. De vader van Witte Tullingh was Johan Gerard van Oldenbarneveld genaamd Tullingh. Hij was in 1734 gehuwd met Johanna Moralla Elisabeth van Cattenburch. Dit was het eerste huwelijk van Johan Gerard. De vader van Johanna Moralla, Otto van Cattenburch, was een neef van Willem Hendriks' moeder, Josina Aemalia Chatvelt. Johanna Moralla was dus een achternicht van Willem Hendrik en van zijn moeder. Witte Tullingh was echter de zoon uit het derde huwelijk van Johan Gerard. Van enige bloedverwantschap was derhalve geen sprake. Desondanks sprake Witte Tullingh en Willem Hendrik van Panhuys elkaar aan als 'neef'.

De geschiedenis van ZKPT

75 jaar Katholieke Bond van Poolse Verenigingen 1929-2004

DOOR FRANCISZEK WOJCIECHOWSKI

Sinds het begin van de twintigste eeuw wonen in Zuid-Limburg een aanzienlijk aantal Polen en mensen van Poolse afkomst. De komst van het merendeel hiervan hangt nauw samen met de opkomst van de moderne steenkoolmijnbouw in Zuid-Limburg rond 1900. De eerste Poolse immigranten waren vaak jonge mannen die als mijnwerker hun geluk kwamen beproeven, later kwamen ook complete gezinnen.

Naarmate het Poolse bevolkingsdeel in de Mijnstreek van Zuid-Limburg in aantal toenam, groeide ook de behoefte aan een eigen verenigingsleven. In 1910 leefden al honderden Polen in Zuid-Limburg en werd te Heerlen de eerste Poolse vereniging opgericht. In 1929 was het aantal Polen in Zuid-Limburg gegroeid tot ongeveer 4.000 en waren er al een achttal Poolse verenigingen. Drie jaar later was het aantal Poolse verenigingen in Zuid-Limburg toegenomen tot meer dan 20! Hieronder bevonden zich mijnwerkersverenigingen met een sterk katholiek karakter, vrouwenverenigingen en verenigingen met duidelijke culturele en ontspanningsdoelinden, zoals sport-, toneel-, muziek-, zang- en dansverenigingen. Het in 1937 te Brunssum gebouwde Poolse Huis werd het brandpunt van dit rijk gevarieerde Poolse verenigingsleven in Zuid-Limburg.

In totaal zijn er in de periode 1910 tot 1994 ongeveer 50 Poolse verenigingen in Zuid-Limburg opgericht, waarvan er nu [2004] nog 9 bestaan. Acht hiervan zijn lid van ZKPT [Zjednoczenie Katolickie Polskich Towar-

zystw w Holandii], de overkoepelende Bond van Poolse verenigingen, die in 2004 haar 75-jarig jubileum vierde.¹

Het ontstaan van ZPT

In 1928 werd door de Poolse regering een raad in het leven geroepen die als taak had om de contacten te onderhouden met de talrijke Poolse emigranten die over de wereld verspreid leefden. In 1929 werd door deze raad een congres te Warschau georganiseerd, waarvoor men vertegenwoordigers van de vele Poolse gemeenschappen in het buitenland uitnodigde. Vanuit de Poolse ambassades en consulaten in elk land werd deze boodschap overgebracht aan de plaatselijke Poolse gemeenschappen, die werden gestimuleerd om aan dit congres deel te nemen.

De heer Wojciech Popielarz uit Hoensbroek werd door de Poolse gemeenschap in Zuid-Limburg afgevaardigd naar het congres in Warschau, de *I Zjazd Polaków z Zagranicy*. Hier werd onder andere besloten om in alle landen waar Poolse emigranten leefden, organisaties op te richten ter bevordering van de Poolse cultuur en het Poolse gemeenschapsleven en voor het onderhouden van de contacten met het Poolse vaderland.²

De Poolse gemeenschap in Zuid-Limburg ging met deze opdracht voortvarend aan de slag. Er werd een overkoepelende Bond van Poolse Verenigingen opgericht, die het Poolse gemeenschapsleven in Zuid-Limburg zou gaan stimuleren en coördineren. Als naam

De besturen van de Poolse verenigingen, aangesloten bij ZPT in 1933. Op de eerste rij zitten een aantal personen die een belangrijke rol in het Poolse verenigingsleven in Zuid-Limburg speelden, zoals onderwijzer S. Blaszczyk [7e van links], en rechts van hem achtereenvolgens: de zielzorger van de Polen in Zuid-Limburg, pater W. Hoffmann, ZPT voorzitter F. Walkowiak, en de honorair-consul van de Polen in Zuid-Limburg, mr. F. van der Kroon. Deze foto werd in Heerlen-Centrum gemaakt. Hier werden in die tijd in 'Ons Volkshuis' de vergaderingen van ZPT gehouden. Dit gebouw, dat in 1943 door brandbommen werd verwoest, was gelegen aan de voormalige Emmastraat [nu Pancratiusstraat].

koos men "Zjednoczenie Polskich Towarzystw w Holandii" [afgekort ZPT], vertaald: Bond van Poolse Verenigingen in Nederland. De 'K' van Katholiek is pas na de Tweede Wereldoorlog aan ZPT toegevoegd. Het hoe en waarom van de omdoping van ZPT in ZKPT komt later aan bod, wanneer de naoorlogse periode beschreven wordt.

Hoewel de statuten van de nieuwe Bond pas in september 1930 goedgekeurd werden en op 9 november van dat jaar pas het eerste bestuur kon worden gekozen, heeft de Poolse gemeenschap in Zuid-Limburg steeds 1929 aangehouden als het jaar waarin de overkoepelende Poolse Bond geboren werd. Men koos er blijkbaar voor om bij het bepalen van het officiële geboortjaar aan het ontstaan en de uitwerking van het idee meer belang te hechten dan aan het tijdstip van de

afronding van de 'technische details'.³ Het zilveren jubileum van z[κ]PT werd dan ook in 1954 en het gouden jubileum in 1979 gevierd. En in 2004 vond de viering van het 75-jarig jubileum plaats.

Organisatie en taken van ZPT

Lid van ZPT waren vertegenwoordigers van de aangesloten Poolse verenigingen. Voor elke 25 leden kon een vereniging een vertegenwoordiger afvaardigen. De eerste afgevaardigde van elke vereniging diende de voorzitter van die vereniging te zijn. Uit dit algemene bestuur werd door de bestuursleden zelf een kernbestuur gekozen, bestaande uit voorzitter, secretaris en penningmeester en tevens plaatsvervangers voor elk van deze functies. Als vergaderzaal koos ZPT

Op 30 april 1954 [Koninginnedag] kreeg Franciszek Walkowiak [1899-1980] een koninklijke onderscheiding uitgereikt door burgemeester Martins van Hoensbroek. Walkowiak is vele jaren zeer actief geweest in het Poolse verenigingsleven, niet alleen in zijn woonplaats Hoensbroek maar ook in ZPT [en later in ZKPT].

'Ons Volkshuis' in Heerlen Centrum. Dit bleef zo tot aan de bouw van het Poolse Huis in Brunssum in 1937.

Tot de taken van ZPT hoorden o.a. het organiseren van de Poolse gemeenschap in verenigingen, het officieel vertegenwoordigen van de Poolse gemeenschap naar buiten toe, het onderhouden van contacten met het Poolse consulaat en andere vertegenwoordigers van de Poolse regering, het organiseren van de katholieke en Poolse nationale feest-

dagen en andere Poolse herdenkingen en feesten, plus het organiseren van cursussen in de Poolse taal in de diverse plaatsen waar Polen woonden.⁴

ZPT in de periode 1930-1940

Op 9 november 1930 werd in Ons Volkshuis te Heerlen een vergadering gehouden van de voorzitters en gedelegeerden van alle Poolse verenigingen in Limburg onder voorzitterschap van M. Szajer, die in de voorafgaande maanden de commissie had geleid die de ZPT-statuten had opgesteld en goedgekeurd.

Als eerste voorzitter van ZPT werd gekozen Wojciech Popielarz, die in het jaar ervoor de Poolse gemeenschap had vertegenwoordigd tijdens het Eerste Congres van Polen in het Buitenland in Warschau. Verder werd tijdens deze vergadering besloten om bericht van de bestuursverkiezing te sturen aan de Raad van Polen in het Buitenland te Warschau, naar de Poolse Ambassade in Den Haag en naar de Poolse consulaten in Rotterdam en Heerlen. De Poolse ambassadeur in Den Haag werd gekozen tot beschermheer van ZPT en de Poolse consul in Rotterdam tot ere-voorzitter, terwijl de honoraire Poolse consul te Heerlen gekozen werd tot ere-vicevoorzitter. Als vergaderlokaal koos ZPT 'Ons Volkshuis' te Heerlen en als openings- en afsluitingsspreuk bij elke vergadering 'Cześć Ojczyźnie', oftewel 'Eer aan het Vaderland'.⁵

In 1931 werd Popielarz als voorzitter van ZPT opgevolgd door Franciszek Walkowiak uit Hoensbroek, een zeer energieke en initiatiefrijke verenigingsman, die het ZPT-voorzitterschap zou blijven vervullen tot aan de Duitse inval in Nederland in mei 1940, toen alle Poolse verenigingen uit veiligheidsoverwegingen op non-actief werden gesteld.⁶ Het vergaderlokaal van ZPT was in de periode 1930-1937, zoals eerder gezegd in 'Ons Volkshuis' in Heerlen Centrum. De Poolse festiviteiten werden in diezelfde tijd afwisse-

In de periode 1930-1933 nam het aantal Poolse verenigingen dat aangesloten was bij ZPT, toe van minder dan 10 tot 22! Dit waren:

1. de St. Adalbertus Vereniging ['Towarzystwo Sw. Wojciecha'] uit Heerlen, opgericht in 1910;
2. de Gymnastiekvereniging Valk ['Tow. Gimn. Sokol'] uit Hoensbroek, opgericht in 1916;
3. de Verenigde Polen ['Zwiazek Polakow'] uit Heerlerheide, opgericht in 1923;
4. de Vereniging Elkanders Hulp ['Tow. Wzajemnej Pomocy'] uit Brunssum, opgericht in 1925;
5. de Christelijke Poolse Mijnwerkersvereniging ['Chrz. Stow. Gornikow Pol.'] uit Eygelshoven, opgericht in 1927;
6. het Zangkoor Wanda ['Kolo Spiewu Wanda'] uit Brunssum, opgericht in 1927;
7. de Amateurtoneelgroep De Vrolijke Zwerver ['Kolo Amatorskie Wesoly Tulacz'] uit Heerlerheide, opgericht in 1927;
8. de Poolse RK Mijnwerkersvereniging ['RK Stowarzyszenie Gornikow Polskich'] uit Lutterade, opgericht in 1927;
9. de St. Barbara Vereniging ['Towarzystwa Sw. Barbary'] uit Hoensbroek, opgericht in 1929;
10. de St. Michael Aartsengel Vereniging ['Tow. Sw. Michala Arch.'] uit Waubach, opgericht in 1930;
11. de St. Barbara Vereniging ['Tow. Sw. Barbary'] uit Kerkrade, opgericht in 1930;
12. de St. Barbara Vereniging ['Tow. Sw. Barbary'] uit Spekholzerheide, opgericht in 1930;
13. de Gymnastiekvereniging Valk ['Tow. Gimn. Sokol'] uit Brunssum, opgericht in 1930;
14. de Poolse Toneelvereniging Sarmata ['Grono Milosnikow Sceny Pol. Sarmata'] uit Brunssum, opgericht in 1931;
15. de Poolse Katholieke Vrouwenvereniging ['Katolickie Stowarzyszenie Polek] uit Heerlerheide, opgericht in 1931;
16. de Poolse Katholieke Vrouwenvereniging ['Katolickie Stowarzyszenie Polek] uit Hoensbroek, opgericht in 1931;
17. de Poolse Katholieke Vrouwenvereniging ['Katolickie Stowarzyszenie Polek] uit Brunssum, opgericht in 1931;
18. het Zangkoor Echo ['Kolo Spiewu Echo'] uit Heerlen, opgericht in 1931;
19. de Muziekvereniging Chopin ['Tow. Muzyczne Chopin'] uit Hoensbroek, opgericht in 1932;
20. de Muziekvereniging Ig. Paderewski ['Kolo Muzyczne Ig. Paderewskiego'] uit Heerlerheide, opgericht in 1932;
21. de Muziekvereniging Harfona ['Kolo Myzyczne Harfona'] uit Brunssum, opgericht in 1933;
22. de Muziekvereniging Trio ['Tow. Muzyczne Trio'] uit Brunssum, opgericht in 1933.⁷

lend in cafézalen of gemeenschapshuizen in de diverse gemeenten gehouden waar een Poolse gemeenschap was, zoals Brunssum, Heerlen, Hoensbroek, Kerkrade, Lutterade, etc. Op 7 mei 1933 werd bijvoorbeeld de Poolse Nationale Feestdag van de Derde Mei in het Volkshuis in Lutterade gehouden. De herdenking op 24 september 1933 van de 250e verjaardag van het ontzet van het door Turkse troepen belegerde Wenen in 1687, door een leger onder leiding van de Poolse

Koning Jan III Sobieski, vond in Kerkrade plaats.⁸

In augustus 1934 werd het Tweede Congres van Polen in het Buitenland ['II Zjazd Polaków z Zagranicy'] in Warschau gehouden. ZPT vaardigde haar voorzitter Franciszek Walkowiak en bestuurslid M. Rurka hiernaar af. In totaal namen hieraan 150 gedelegeerden uit 26 landen uit de hele wereld deel.⁹

Op de grens van de gemeenten Brunssum

en Heerlen, maar op grondgebied van Brunssum, werd in 1937 onder leiding van ZPT het Poolse Huis in Brunssum gebouwd. Hier kregen veel Poolse verenigingen hun eigen verenigingslokaal en hier werden sindsdien ook de vergaderingen van ZPT gehouden. Brunssum was in die tijd al het centrum van het Poolse leven in Zuid-Limburg geworden en had de grootste Poolse gemeenschap. Het Poolse Huis is in de loop der tijd een steeds belangrijker rol in het Poolse verenigingsleven in Zuid-Limburg gaan spelen.¹⁰

ZPT wordt ZKPT

Met de Duitse inval in Nederland in 1940 kwam het Poolse verenigingsleven onder leiding van ZPT tot een abrupt einde. De Duitsers beschouwden de Poolse verenigingen als potentieel gevaarlijke organisaties en de Poolse verenigingen werden ontbonden. Vooral in de periode na de Duitse inval in Polen in 1939 waren tijdens de vergaderingen van ZPT en ook van de individuele Poolse verenigingen vaak anti-Duitse verklaringen afgelegd en in de verenigingsnotulen vastgelegd. De besturen van de Poolse verenigingen, inclusief ZPT, verbrandden daarom uit voorzorg hun notulenboeken om hun leden tegen Duitse represailles te beschermen.

Na de bevrijding van Zuid-Limburg kwam het Poolse verenigingsleven in de periode 1945-1948 weer op gang. Echter, slechts een deel van de vooroorlogse Poolse verenigingen werd weer actief. De belangrijkste reden hiervoor was de drastische vermindering van het Poolse bevolkingsaantal in de Oostelijke Mijnstreek in de periode 1933-1944. Deze bevolkingsafname begon al in de tijd van de grote, wereldwijde economische crisis van de jaren dertig, toen veel Limburgse Polen die werkloos geworden waren, noodgedwongen terugkeerden naar het vaderland. Door toedoen van de Duitse bezetters tijdens de Tweede Wereldoorlog vond een verdere afname van het aantal Polen in Zuid-Limburg plaats. Van ongeveer 7.000 in het

topjaar 1933 was de Poolse bevolking in de Limburgse Mijnstreek in 1945 gedaald tot minder dan 2000.¹¹

De eerste initiatieven om weer een overkoepelende bond van Poolse verenigingen op te richten, werden al eind 1945 genomen. Hierbij speelde Franciszek Walkowiak, de voorzitter van ZPT in de periode 1931-1940, een centrale rol. Echter: het duurde nog tot 1948 voordat de reorganisatie van het Poolse Verenigingsleven in Zuid-Limburg afgerond was en voordat er tot de officiële verkiezing van een nieuw bondsbestuur kon worden overgegaan. Dit gebeurde op 7 maart 1948. Op die dag werd Karol Bluszcz uit Brunssum tot voorzitter gekozen en Franciszek Walkowiak tot vice-voorzitter.¹²

Al in 1945 had men besloten dat de overkoepelende bond nu ZKPT zou gaan heten in plaats van ZPT. Het werd na afloop van de oorlog namelijk al snel duidelijk dat Polen allesbehalve bevrijd was en dat het nu een communistisch-Russische in plaats van een nazistisch-Duitse bezetter had gekregen. De Polen in het Vrije Westen wensten niet met de atheïstisch-communistische marionettenregering in Polen geassocieerd te worden. Men voegde daarom de 'K' van Katholiek aan ZPT toe: Katholieke Bond van Poolse Verenigingen in Nederland ['Zjednoczenie Katolickie Polskich Towarzystw w Holandii'] werd nu de officiële naam van de overkoepelende Poolse Bond.¹³

ZKPT in de Koude Oorlog periode

Tussen 1946 en 1948 kwamen grote groepen jonge Poolse mannen naar Zuid-Limburg. Zij waren geworven door de Staatsmijnen, die te weinig plaatselijke mankracht hadden om aan de voor de wederopbouw van Nederland benodigde kolenproductie te kunnen voldoen. De nieuwe Polen waren ex-soldaten uit het in Engeland gedemobiliseerde Vrije Poolse Leger en ex-dwargarbeiders die in de Tweede Wereldoorlog gedwongen in Duitsland te werk waren gesteld. Hun

komst zorgde voor een sterke opleving van het Poolse verenigingsleven in de Limburgse Mijnstreek en dus ook van ZKPT.¹⁴

Lange tijd bleef ZKPT weigeren om contact te hebben met vertegenwoordigers van de communistische Poolse regering. Vooral in de periode 1948-1969 werden de vergaderingen vaker gekenmerkt door heftige politieke discussies over deze kwestie. Voorzitters van ZKPT in deze woelige periode waren respectievelijk K. Bluszcz [1948-1950], M. Walczak [1950-1956], J. Górski [1956-1957], J. Zaremba [1957-1958], W. Omielski [1958-1962], H. Malag [1962-1968] en A. Oleśkiewicz [1968-1969].¹⁵

Op 9 maart 1962 werd ZKPT een rechtspersoon in de vorm van een stichting. ZKPT werd op 25 juli van dat jaar onder de veelzeggende naam 'Stichting De Vrije Katholieke Polen in Nederland' in het Openbaar Centraal Stichtingenregister ingeschreven. Op die manier werd zeer nadrukkelijk beklemtoond dat men zich nog steeds expliciet distantieerde van de onvrije en atheïstische regering in het door de Sovjet Unie geknechte vaderland. De vestigingsplaats van de stichting werd vanzelfsprekend Brunssum, de gemeente waar het Poolse Huis, het vergaderlokaal van ZKPT, stond.¹⁶

In de stichtingsakte kan men lezen dat de

Uitnodiging voor het bijwonen van de viering van het 50-jarig jubileum van ZKPT in 1979. Het jubileumfeest werd op zaterdag 22 september gehouden in 'd'r Brikke Oave' te Brunssum. Voorafgaand werd in de St. Vincentius á Paulo Kerk in Rumpen door Kardinaal Wladyslaw Rubin uit Rome voor die gelegenheid een plechtige Heilige Mis opgedragen.

volgende verenigingen in dat jaar lid waren van ZKPT:

1. de Vereniging St. Adalbertus te Heerlen, vertegenwoordigd door A. Jarmuszewski;
2. de Poolse Katholieke Vereniging te Brunssum, vertegenwoordigd door H. Malag;
3. de Poolse Zang en Dansvereniging te Brunssum, vertegenwoordigd door W. Gaj;
4. de Verenigde Polen te Hoensbroek, vertegenwoordigd door S. Kowala;
5. de Poolse Vrouwenvereniging te Heerlerheide, vertegenwoordigd door A. Safranska;
6. de Poolse Zang- en Toneelvereniging 'De Vrolijke Zwerver' te Heerlerheide, vertegenwoordigd door J. Calczyński;
7. de Poolse Vereniging Sint Michael Aartsengel te Waubach, vertegenwoordigd door S. Kasperski;
8. de Poolse Christelijke Vereniging te Eygelshoven, vertegenwoordigd door J. Chrzanowski;
9. de Poolse Vereniging St. Barbara te Geleen, vertegenwoordigd door B. Bogucki;
10. de Poolse Caritas Afdeling Limburg, vertegenwoordigd door F. Walkowiak;
11. de Poolse Katholieke Missie in Nederland, vertegenwoordigd door L. Broel-Plater.

De volgende doelen van de 'Stichting de Vrije Katholieke Polen' werden in de stichtingsakte genoemd:

- a. het organiseren van Polen in Nederland in verenigingen en van deze verenigingen in de 'RK Bond van Poolse verenigingen in Nederland', hierna te noemen 'de Bond';
- b. het organiseren van pelgrimages en Poolse nationale feestdagen;
- c. het bevorderen van de onderlinge samenwerking tussen de verenigingen aangesloten bij de Bond;
- d. het verstrekken van informatie en advies aan de Polen in Nederland, inzake hun rechten en plichten, ook ten aanzien van de Poolse staat, door middel van lezingen, voordrachten, filmvoorstellingen, cursussen, tijdschriften, artikelen in de pers, radio-uitzendingen, enzovoort;

e. het ter hand nemen van de hulpverlening aan Poolse invaliden, zieken, weduwen, wesen en vluchtelingen;

f. het beheren van een Poolse leesbibliotheek;

g. het aanwenden van alle andere wettige middelen die tot het doel bevorderlijk kunnen zijn.

Tenslotte wordt vermeld: *'De Stichting stelt zich op de grondslag der Rooms-Katholieke beginselen en beweegt zich niet op politiek terrein.'* Dit laatste bleef de eerste jaren echter meer een vrome wens dan dat het werkelijkheid werd.

Toenadering tot het vaderland

In de loop van de jaren zestig van de vorige eeuw kwam geleidelijk een politieke dooi tot stand die de Koude Oorlog tussen de Westerse Wereld en de Oostbloklanden deed verbleken. Vooral tijdens het voorzitterschap van C. Lech [1969-1994] kreeg dit ook zijn weerslag in de relatie van ZKPT en de diverse individuele Poolse verenigingen in Zuid-Limburg met het Poolse vaderland. Men besloot de politiek zoveel mogelijk buiten de

vergaderingen te houden en zich op culturele en sociale zaken te concentreren. Contacten van ZKPT met de toen nog communistische Poolse ambassade in Den Haag en met het Poolse vaderland zelf kwamen voorzichtig weer op gang. In 1975 kreeg de Poolse consul toegang tot het Poolse Huis in Brunssum om visumaanvragen en dergelijke voor Limburgse Polen te regelen. Bij de viering van het 50-jarig bestaan van ZKPT op 22 september 1979 was de Poolse consul in Nederland ook aanwezig.¹⁷

In dezelfde periode dat er toenadering plaatsvond tussen de Poolse autoriteiten en de Poolse gemeenschap in Zuid-Limburg, vond er in Polen zelf een toenemende roep om meer vrijheid plaats. De oprichting van de vakbond Solidariteit en de massale bevolkingssteun hiervoor leidden uiteindelijk echter tot een waarschijnlijk door de Sovjet Unie geïnspireerde tegenreactie. In 1981 werd in Polen de Staat van Beleg afgekondigd om de toenemende roep om vrijheid de kop in te drukken. ZKPT organiseerde in die tijd diverse hulpacties om de noodlijdende Poolse bevolking te helpen. Deze hulp aan en belangstelling voor het in nood verkerende

De besturen en vaandeldragers van de Poolse verenigingen gaan met het bestuur van ZKPT op de foto ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van ZKPT in 1979. Op de eerste rij in het midden staat [met stok] F. Walkowiak, oud-voorzitter van ZKPT. Rechts van hem staat C. Lech, indertijd voorzitter van ZKPT .

Een kijkje in het Poolse Huis aan de Schinvelderstraat te Brunssum in 1987. Linksvoor aan de bar staat de heer C. Lech, voorzitter van ZKPT in de periode 1969-1994. Hier in het Poolse Huis te Brunssum werden [en worden nog steeds] de vergaderingen van ZKPT gehouden. De meeste activiteiten en festiviteiten van ZKPT en de erbij aangesloten verenigingen vinden hier trouwens plaats. Bij grote jubilea is het Poolse Huis echter niet groot genoeg om alle belangstellenden een plaats te bieden. Dan wordt noodgedwongen uitgeweken naar een andere locatie. Vaak valt dan de keuze op 'd'r Brikke Oave', zoals ook bij de viering van het 75-jarig jubileum in 2004.

vaderland leidde ook tot een toename van de belangstelling voor het lidmaatschap van een Poolse vereniging. Rond 1980 hadden de Poolse verenigingen die bij ZKPT aangesloten waren, gezamenlijk nog maar zo'n 400 leden, in 1989 waren dat er alweer meer dan 800.¹⁸

Recente ontwikkelingen

In 1990 slaagde Polen erin om zichzelf daadwerkelijk vrij te maken van de communistische overheersing, een ontwikkeling die op haar beurt de ondergang van het hele Oostblok en het uiteenvallen van de Sovjet-Unie inluidde. De noodzaak om de fakkel van de Poolse vrijheid in den vreemde hoog te houden, kwam nu als belangrijk doel voor de Poolse verenigingen te vervallen. Verder was humanitaire hulp aan het Poolse vaderland nu ook minder urgent geworden dan in de communistische tijd. Een van de gevolgen

hiervan was dat de belangstelling voor het lidmaatschap van een Poolse vereniging duidelijk verminderde.

De watersnoodramp in Polen in 1997 leidde tot een krachtige, maar vrij korte opleving. Onder voorzitterschap van Ben Hofstede [voorzitter van ZKPT van 1994-1999] zette ZKPT toen energiek een grote hulpactie op touw. Het cumulatieve ledenaantal van de bij ZKPT aangesloten verenigingen is in de periode 1990-2000 toch geleidelijk ingezakt en ligt de laatste jaren vrij stabiel tussen de 350 en 400.

Voor een deel zijn er voor wat het verminderde ledental betreft ook andere, meer algemene factoren in het spel dan de bovengenoemde: De oorspronkelijke vooroorlogse Poolse immigranten zijn inmiddels in grote meerderheid overleden. Van de Polen die in de periode 1946-1948 naar Limburg gekomen zijn, is ook al een belangrijk deel overleden.

De rest is inmiddels bejaard en vaak door leeftijd en gezondheidsproblemen niet meer in staat om erg actief te zijn in het Poolse verenigingsleven. Veel Polen en Poolse afstammelingen van de tweede en derde generatie hebben bovendien tijdens het aanpassingsproces aan de Limburgse en Nederlandse samenleving hun band met het Poolse verenigingsleven verloren. In dat verband dient vermeld te worden dat het verenigingsleven in het algemeen in de laatste decennia aan belang ingeboet heeft tengevolge van de individualisering van de moderne samenleving. Men trekt zich thuis in toenemende mate terug achter tv en/of computer. Het is de vraag of dit zo'n goede ontwikkeling is.¹⁹

Kaft van het boekje dat ZKPT in 1993 uitgaaf om Poolse nieuwkomers in Limburg informatie te geven over het Poolse Huis in Brunssum en de diverse Poolse verenigingen, aangesloten bij ZKPT. Verder bevatte het boekje informatie over de Poolse ambassade in Den Haag, de Poolse parochie in Limburg, Nederlandse les, vreemdelingenrecht en allerlei andere gegevens die nuttig zijn bij het zich snel thuis kunnen gaan voelen in het nieuwe vaderland.

Het bestuur van ZKPT in het jubileumjaar 2004

In 2004 zijn de volgende verenigingen aangesloten bij ZKPT:

1. de Poolse St. Adalbertus Vereniging;
2. de Poolse Vereniging Brunssum;
3. het Zangkoor De Vrolijke Zwerfer;
4. de Verenigde Polen te Hoensbroek;
5. de Poolse Vrouwenvereniging;
6. de Zang- en Dansgroep Syrena;
7. de Poolse Folkloristische Dans- en Zangvereniging Podlasie
8. het zangkoor Malwa.

Het bestuur wordt gevormd door Franciszek Wojciechowski [voorzitter], Bożena Herwaarden-Dobielska [vice-voorzitter], Krzysztof Wiktorowicz [secretaris], Alina Schoonens-Ludwiczak [2e secretaris], Yvonne Rodenburg-Cierniak [penningmeester], Anita Cierniak-Hoefnagels [2e penningmeester] en de volgende algemene bestuursleden: Ben Hofstede, Irene Kania, Stanislaw Cierniak, Teresa Buchwald-Waldoch en Dirk de Liefde.

Slotwoord

ZKPT viert dit jaar [2004] haar 75-jarig jubileum en kan terugkijken op een lange en bewogen geschiedenis, op jaren van voor- en tegenspoed. Vaker in de geschiedenis van ZKPT heeft het er voor het Poolse verenigingsleven in het algemeen en ZKPT in het bijzonder donker uitgezien. Steeds weer is men er in geslaagd om de moeilijkheden het hoofd te bieden en zich aan te passen aan de gewijzigde situatie. Het Poolse verenigingsleven en haar overkoepelend orgaan ZKPT voorzien beide klaarblijkelijk nog steeds in een behoefte onder de Limburgse Polen en Limburgers van Poolse afkomst.

Het is de hoop van het huidige bestuur van ZKPT dat het Poolse verenigingsleven nog een lange en gezonde toekomst in Zuid-Limburg zal mogen beleven.

Noten:

1. Voor meer informatie over de Poolse emigratie naar de Mijnstreek van Zuid-Limburg en de geschiedenis van deze Poolse gemeenschap, zie: F. WOJCIECHOWSKI, *Voor Brood en Vrijheid. Honderd jaar Polen in Zuid-Limburg 1900-2000*. Historische Reeks Parkstad Limburg 2 [Heerlen, 2000].
2. B. JANIK, 'O emigracji polskiej w Holandji', in: *Polacy Zagranica* II [1931], 2, 46; RK Bond van Poolse Verenigingen in Nederland 1929-1969. Intern Rapport van ZKPT, verschenen ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum van ZKPT en de opening van het derde Poolse Huis in 1969. Dit rapport was bedoeld als persbericht en werd inder tijd in bewerkte vorm gepubliceerd in o.a. het Brunssumse Weekblad De Nieuwsbron op 9 oktober 1969.
3. Zie ook: WOJCIECHOWSKI, *Voor brood en vrijheid*, 46-47; In de loop der jaren is er veel tegenstrijdige informatie gepubliceerd met betrekking tot maand en jaar van de officiële oprichting van ZPT. De meeste auteurs houden het op 9 september 1929 of 1930. De notulenboeken van de vergaderingen van ZPT van voor de Tweede Wereldoorlog waren echter tijdens WO II uit voorzorg verbrand. Hierdoor kon men in de publicaties van na 1945 niet meer terugvallen op de oorspronkelijke bron, de notulen van de oprichtingsvergadering. Verder werden de twee vooroorlogse artikelen waarin duidelijk aangegeven wordt dat de officiële oprichtingsvergadering op 9 november 1930 in Ons Volkshuis te Heerlen plaatsvond, door de naoorlogse auteurs niet geraadpleegd. De twee hier bedoelde publicaties zijn: JANIK, 'O emigracji, en 'Konsolidacja polskiego zycia organizacyjnego w Limburgii', in: *Polak w Holandji* I [1930] 8, 3. De auteur van het eerste artikel, Bernard Janik, was indertijd Pools onderwijzer in Zuid-Limburg en had zelf aan de oprichtingsvergadering deelgenomen. De tweede publicatie is een artikel uit de Poolse krant voor Zuid-Limburg, waarin verslag uitgebracht werd van de toen recent gehouden ZPT oprichtingsvergadering op 9 november 1930.
4. JANIK, *O emigracji*; S. OCHALSKI, *Zycie religijne I spoleczna-kulturalne polonii holenderskiej w latach 1918-1939*. *Praca magisterska* [Lublin 1983], 59-60.
5. 'Konsolidacja polskiego zycia organizacyjnego w Limburgii', in: *Polak w Holandji* I [1930] 8, 3.
6. RK Bond van Poolse Verenigingen in Nederland 1929-1969; WOJCIECHOWSKI, *Voor brood en vrijheid*, 47.
7. 'Adresy towarzystw nalezacych do Związku Pol. Tow. W Holandji', in: *Polak w Holandji* IV, 1933, 3, 4.
8. 'Obchod konstytucji 3 maja w Lutterade', in: *Polak w Holandji*, IV, 1933, 4, 1-2; 'Obchod 250-letniej rocznicy odsieczy Wiednia w Kerkrade', in: *Polak w Holandji*, IV, 1933, 6, 1.
9. 'Sprawozdanie z Drugiego Zjazdu Polakow W Zagranicy [5.VIII-13.VII 1934 r.]', in: *Polak W Holandji* V, 1934, 9-10, 1.
10. F. WOJCIECHOWSKI, Het Poolse Huis in Brunssum 1937-2002. 65 jaar brandpunt van Pools Verenigingsleven in Zuid-Limburg, in: *Brunssumse Geschiedenissen*, blz. 9-52. Heemkundevereniging Bron van Brunsham [Brunssum 2002].
11. WOJCIECHOWSKI, *Voor brood en vrijheid*, 70-78.
12. Protokolarz Tow Jednosc pod Opieka Sw. Wojciecha, Notulenboek van de vergaderingen van de St. Adalbertus Vereniging voor de periode 1945-1955; Protokolarz ZKPT w Holandii. Data zalozenia 7 marzec 1948 r. Do Dnia 30 listopada 1965r'. Notulenboek van de overkoepelende Bond van Katholieke Poolse Verenigingen ZKPT voor de periode 1948-1965.
13. WOJCIECHOWSKI, *Voor brood en vrijheid*, 75-76.
14. WOJCIECHOWSKI, *Voor brood en vrijheid*, 79-84.
15. Protokolarz ZKPT 1948-1965; Protokolarz ZKPT w Holandii od dnia 6 marca 1966 r. do dnia 18 kwetnia 1973; WOJCIECHOWSKI, *Voor Brood en Vrijheid*, 91-92.
16. Op 10 januari 1961 vertaalde ZKPT haar statuten in het Nederlands, in het kader van haar bemoeienissen om via een inschrijving in het Nederlandse Stichtingenregister een officieel rechtspersoon te worden. Men wilde zo de belangen van de Poolse verenigingen en de Poolse gemeenschap in Zuid-Limburg beter kunnen behartigen. Met deze vertaalde statuten ging men naar notaris Brouwers te Heerlen, die op 9 maart 1962 de notariële akte van oprichting van de Stichting 'De vrije katholieke Polen in Nederland' opstelde. De tekst van deze akte is merendeels een bewerkte vorm van de statuten van ZKPT. De inschrijving in het Centrale Stichtingenregister te 's-Gravenhage volgde ten slotte op 24 augustus 1962.
17. WOJCIECHOWSKI, *Voor Brood en Vrijheid*, 100-102.
18. WOJCIECHOWSKI, *Voor Brood en Vrijheid*, 103-106.
19. Informatie verkregen via actieve participatie in het Poolse verenigingsleven in Zuid-Limburg in de periode 1991-nu [2004], met name als lid van het algemeen bestuur van ZKPT in 1998-2001 en voorzitter van ZKPT van 2001-nu [2004]; zie ook: WOJCIECHOWSKI, *Voor Brood en Vrijheid*, 107-110.

Activiteiten Werkgroep Land van Herle 1992-2004

DOOR MARTIN VAN DER WIJST

In vroeger jaren, en wel tot en met 1991, was het gebruikelijk dat de activiteiten van de Werkgroep van *Het Land van Herle* – de maandelijkse voordrachten en de jaarlijkse excursie – werden vastgelegd in een overzicht in het tijdschrift [zie jaargang 1991 nr. 4]. Daar de keuze van de onderwerpen en de namen van de inleiders ook voor later wel interessant kunnen zijn, volgt hier een lijst vanaf 1992 tot op heden. De bijeenkomsten werden soms ook gebruikt om over bepaalde

historische of andere onderwerpen te discussiëren, zonder dat er een spreker was.

Sommige inleidingen werden gespreid over twee bijeenkomsten of verschoven, door tijdgebrek, naar een volgende datum. Bij de opstelling van deze lijst is gebruikgemaakt van de convocaties. Soms ging een bijeenkomst niet door: vermelding van een spreker is derhalve niet altijd een bruikbaar alibi. In die gevallen werd op een volgende bijeenkomst het onderwerp opnieuw aan de orde gesteld.

1992

- 13 jan. TH. RAETS, *Schutterij St. Gregorius te Brunssum*.
10 febr. A.F.L. GEHLEN, *De Guliks-Bergse 'Rechtsordnung und Reformation' van 1555, een ook voor de Limburgse rechtsgeschiedenis belangrijke kenbron*.
13 apr. V. DELHEY, *Bouwgeschiedenis van de kerk van Amstenrade, neergang van het neoclassicisme en begin van de neogotiek in de Limburgse kerkenbouw*.
11 mei MEVT. J.HOEVENBERG, *Bath [in Engeland] en de Romeinse baden*.
1 juni Excursie naar Houthem-St.Gerlach.
14 sept. S. BROERS, *Het Land van Valkenburg in het retorsietijdvak (1632-1662), speciaal de rol van de ridderschap en enkele leden hiervan, o.a. de rol van de familie Vos van Brunssum*.
12 okt. W. MUNIER, *P.A. van Baar, stichter van de Zusters onder de Bogen*.
9 nov. J. JAMAR, *Het Nederlands archiefwezen en de plannen bij het Rijksarchief in Limburg te Maastricht*.
14 dec. M. VAN DIJK, *De geheimzinnige rondboog in de schelmentoren, eerder drager van een gerechtigheidsstafereel?*

1993

- 11 jan. E. RAMAKERS, *De eerste generaties van de familie Retersbeek-Schaesberg*.
8 febr. A. JACOBS, *Het proces van zaligverklaring, in casu van deken Louis Tijssen (1869-1929)*.
8 mrt. L. AUGUSTUS, *De familie Kirchhoffs te Herzogenrath en de processen tegen de zogenaamde bokkenrijders*.
5 apr. W. MUNIER, *De simultaan kerken in de landen van Overmaas*.

- 10 mei L. PIEREY, *Heerlijkheid, graafschap en gemeente Wittem*.
- 7 juni Excursie naar Maaseik [stadswandeling].
- 13 sept. A. JACOBS, *Mgr. Warblings (1814-1888), prelaat en weldoener, geboortig uit Doenrade*.
- 11 okt. A. JACOBS, *De bouw van de kerk in Doenrade*.
- 8 nov. M. VAN DER WIJST, *Het testament van S. Corten, pastoor te Hoensbroek* [met genealogische toelichting door A. Corten].
mevt. J. HOEVENBERG, *Roma in Tunesia* [reisverslag].
- 13 dec. S. BROERS, *Begrafenisonderneming 'Samenwerking' opgericht te Heerlen in 1913*.
E. RAMAKERS, *Kranten in en rond Heerlen*.

1994

- 10 jan. M. VAN DIJK, *Geschiedenis van schutterij St. Sebastianus te Heerlen*.
- 21 febr. W. MUNIER, *Huwen voor de schepenbank: vergelijking tussen de Meierij [N.Br.] en de landen van Overmaas, speciaal te Margraten en Vaals*.
- 14 mrt. F. PATELSKI, *Genealogische beschouwingen over de families Merckelbach, Huntjens en Schiffelers*.
- 9 mei F. VAN KREVEL, *Slovenen in de Mijnstreek*.
- 30 mei Excursie naar Burtscheid.
- 10 okt. S. BROERS, *Vragen rond de 'oral history', hoe te werken met de verhalen over het nabije verleden*.
- 14 nov. E. RAMAKERS, *J.F. Hennequin (1772-1845), een Franse bestuursambtenaar in Limburg*.
- 12 dec. mevt. S. HURENKAMP, *Kasteel Hoensbroek, werken aan zijn toekomst*.
mevt. J. HOEVENBERG, *Kleurrijke Romeinen*.

1995

- 9 jan. M. VAN DIJK, Het artikel van J. Mosmuller over de 'Criminaliteit in de schepenbank Heerlen 1648-1795' in *De Maasgouw* 1994 afl. 3.
- 13 febr. L. AUGUSTUS, Het boek van Florike Egmond over de 'Georganiseerde misdaad in de Noordelijke Nederlanden [1650-1800], verschenen te Amsterdam in 1994.
A. CORTEN, *Stichting en ouderdom van kasteel Hoensbroek*.
- 13 mrt. F. PATELSKI, *Bestuur en functionarissen in de Landen van Overmaas in de 17e en 18e eeuw*.
- 8 apr. Jubileumcongres 50-jarig bestaan in auberge De Rousch.
- 8 mei W. MUNIER, *Verhouding protestant-katholiek in de Franse tijd*.
- 12 juni Excursie Doenrade en kasteel Hoensbroek.
- 11 sept. mevt. J. HOEVENBERG, *Ruim 200 jaar apothekers in Heerlen*.
- 9 okt. S. BROERS, *Huwelijken en erfenissen tussen de families Clutt en Vos van Brunsum op het einde van de 16e eeuw*.
- 11 dec. W. MUNIER, *Nieuw materiaal over twee pastoors in Heerlen in de Napoleontische tijd: Penners en Lemmens*.

1996

- 12 febr. G.H. FRANSSSEN, *Vragen omtrent de oudste geschiedenis van Simpelveld en Bocholtz*.
- 11 mrt. L. AUGUSTUS, *Het waarom en hoe van de Franse volkstelling in 1796, speciaal in het kan-*

ton 's-Hertogenrade.

- 1 apr. M. VAN DIJK, *De voetbalkapelaan van de Oostelijke Mijnstreek, Jos Gillissen (1869-1961)*.
13 mei S. BROERS EN E. RAMAKERS, *Een kastelenroute, vragen omtrent een aantal kastelen en hun bewoners in het Land van Valkenburg*.
10 juni Excursie naar Wijnandsrade.
8 sept. F. CRUTZEN, *Brouwers voor Brand, over de bierbrouwerij in Wijlre*.
14 okt. M. VAN DIJK, *'Das Recht geheist Lex Valeriana', een Romeinsrechtelijke renunciatieclausule in de akte van verkoop van Wickraads Heerlen [1378]*.
11 nov. M. PUT, *Stedebouw en architecten in Heerlen onder Van Grunsvan, 1926-1962*.
9 dec. TH. RAETS, *Het geheimzinnige Ambacht van de Eijseren in en om Brunssum, een poging om fictie en feiten te scheiden*.

1997

- 3 febr. S. BROERS, *Leen- en laathoven, vragen over laatrecht, laat-bank, laat, laatheer etc. naar aanleiding van het onderzoek van het laathof Brunssum*.
9 mrt. M. VAN DER WIJST, *Vrijmetselarij*.
14 apr. F. CRUTZEN, *De synagoge van Gulpen 1783-1823*.
12 mei A. JACOBS, *Het BIN-project in Heerlen, een korte toelichting bij het onderzoek naar bedevaarten in Nederland, bijvoorbeeld het Antoniushofke te Heerlen*.
M. PUT, *Of is het anders? De geschiedenis van Romeins Heerlen herzien?*
9 juni Excursie naar catacomben Valkenburg.
8 sept. L. WOLTERS, *Over schutterijen*.
13 okt. R. BRAAD, *De instructie van pastoor Roselaars voor de Minderbroeders-Conventuelen in Mariarade/Hoensbroek*.
10 nov. R. BRAAD, *Nieuwe ontdekkingen over de wegenstructuur in onze regio in het Itinerarium Belgicura van Bram Hoogenberg uit 1587*.
8 dec. F. PATELSKI, *Tradities bij het vernoemen van kinderen in onze streek en andere genealogische valkuilen voor historici*.

1998

- 12 jan. MEVT. H. VAN VLERKEN, *Historische tuinen en restauraties van tuinen met als voorbeeld de tuin van kasteel Terworm*.
9 febr. L. AUGUSTUS, *Problemen en vragen bij een onderzoek naar de Franse tijd, refererend aan P. UBACHS, Chronologie van de Franse Tijd in de Limburgse Maastreken en H. KAMPHUIS, De invoering van wetgeving in het Franse departement Nedermaas [Publications 1994 en uitgave Maastricht 1993]*.
9 mrt. Excursie naar Industrion Kerkrade.
18 mrt. Excursie naar catacomben Valkenburg [2de maal].
20 apr. S. BROERS, *Het idee van soevereiniteit, de verandering in het denken over macht en gezag in de staat bij de Franse geleerde Jean Bodin aan het eind van de 16e eeuw*.
14 sept. T. VAN SLOOTEN, *Over modern archiefwezen, educatie en publiek*.
12 okt. L. AUGUSTUS, *De bestuurlijke organisatie van oostelijk Zuid-Limburg in het begin van de Franse tijd*.
9 nov. A. CORTEN, *De ontwikkeling en groei van Brunssum met de nadruk op de rol van kasteel Genhoes*.

- 14 dec. F. CRUTZEN, *Johannes Bogman, schoolmeester en koster in woelige tijden, veranderingen in schoolsystemen, onderwijs en het denken over onderwijs in de periode 1778-1825 en een fundamenteel conflict met de dominee.*

1999

- 11 jan. J. KRÜLL, *Inscripties uit de Romeinse tijd met name op grafmonumenten en altaren.*
8 febr. L. PIEREY, *Is het jaar 2000 het laatste jaar van de 20e of het eerste van de 21e eeuw?*
8 mrt. L. SCHIPHORST, *Een ingrijpende metamorfose, bouwen in Heerlen 1830-1940.*
12 apr. S. BROERS, *Provinciale Staten, een instituut uit de negentiende eeuw?*
10 mei. L. AUGUSTUS, *Gegevens en vragen bij een laathof.*
14 juni. Excursie naar kasteel Terworm.
13 sept. A. JACOBS, *De dageraadsactie van 1931 in Heerlen.*
11 okt. T. VAN SLOOTEN, *De film Ozarks in Europa, van Normandie tot Oostfront [met verto-
ning van de film en commentaar].*
8 nov. F. PATELSKI, *Iets over het personaat van Heerlen, pastoors en hun vervangers.*
13 dec. M. VAN DIJK, *Voetballen in Heerlen en Kerkrade.*

2000

- 10 jan. R. BRAAD, *Radiodistributie in Heerlen in de jaren dertig? [en bekijken videofilm *Mijn stad, mijn verhaal*].*
14 febr. A. JACOBS, *August Martin (1837-1901) een Duits kerkschilder te Roermond.*
13 mrt. M. VAN DIJK, *Vragen over de oude zand-, grind- en kiezelgroeve in Imstenrade.*
10 apr. S. BROERS, *Van de tuinstadgedachte in mijnwerkerswijken naar beschermd dorpsgezicht in Brunssum, en over enkele problemen bij het aanwijzen en bij het behoud van nieuwe rijksmonumenten.*
8 mei. TH. BOUWMANS, *Ergoethanasie, het oneigenlijk gebruik van artsen bij de afbouw van de mijnindustrie in Zuid-Limburg.*
5 juni. Excursie naar Zollmuseum en kerk van Horbach.
9 okt. J. LEBLANC, *Monumentenzorg op drie niveau's, over de verschillen tussen diverse classificaties van monumenten en de gevolgen hiervan voor deze monumenten.*
11 dec. M. VAN DER WIJST, *De betekenis van heiligen in ons leven.*

27

2001

- 8 jan. S. BROERS, *De eerste inventarisatie van archeologische vondsten in Brunssum.*
23 jan. J. RUFTEN, S. BROERS, R. BRAAD, M. VAN DER WIJST EN M. VAN DIJK, *Vijftig jaar tijdschrift Het Land van Herle.*
12 febr. J. HOEVENBERG, *Archeologie in Heerlen, een aantal kleine archeologische opgravingen.*
12 mrt. F. WOJCIECHOWSKI, *De geschiedenis van de Poolse verenigingen in deze regio.*
9 apr. E. RAMAKERS, *Een poging om te komen tot een kastelenlexicon voor Limburg.*
14 mei. F. PATELSKI, *Over simpele of naakte eigendom en erftocht ofwel het vruchtgebruik in het ancien regime.*
10 sept. Excursie naar boerderij Onderst Douvenrade in Heerlen.
18 okt. T. VAN SLOOTEN, *Toelichting bij de nieuwe studiezaal van het Stadsarchief/Thermenmuseum en de plannen voor de toekomst.*

- 12 nov. S. BROERS, *Over wegen, routes, paden en andere zaken*.
 10 dec. S. BROERS, *Het dal van de Merkel, monumenten, archeologische vondsten, landbouwbelangen en natuur*.

2002

- 14 jan. P. VONDENHOFF, *Ontwikkelingen met betrekking tot de gemeentelijke monumentenlijst*.
 L. AUGUSTUS, *Observaties over onteigening van kerkelijke goederen in de Franse Tijd 1794-1814*.
 4 febr. F. CRUTZEN, *Oorlog en bevrijding in Ransdaal, Tweede Wereldoorlog*.
 11 mrt. E. RAMAKERS, *De familie Judenkop genaamd Strijthagen*.
 8 apr. TH. RAETS, *De staatsmijn Hendrik te Rumpen/Brunssum*.
 13 mei F. GERARDS, *De rechten van het landgoed Haeren in Voerendaal in de 18e eeuw*.
 17 juni Excursie naar centrum Heerlen [moderne architectuur].
 19 sept. A. JACOBS, *De bouw van kerken na 1940, met name de kerk van Hoensbroek*.
 14 okt. S. BROERS, *Brunssumse fragmenten, enkele stukjes uit Brunssums verleden*.
 11 nov. F. CRUTZEN, *Oud Valkenburg versus Sibbe-IJzeren, gevecht om een kerk*.
 9 dec. L. WOLTERS EN M. HORBACH, *De geschiedenis van de parochie St.-Remigius te Simpelveld vanaf 1147*.

2003

- 13 jan. L. WOLTERS EN M. HORBACH, *parochie St.-Remigius* [vervolg].
 10 febr. E. RAMAKERS, *Kloosterbibliotheken in Maastricht*.
 10 mrt. mev. V. HAMERS, *Over veldkapellen*.
 14 apr. M. VAN DER WIJST, *Krantenberichten uit 1934*.
 12 mei F. CRUTZEN, *De modelschool van Abraham Ouborg in Voerendaal, 1820-1830*.
 13 juni Excursie naar abdij Val-Dieu.
 8 sept. Excursie naar Glaspaleis te Heerlen.
 13 okt. L. AUGUSTUS EN F. PATELSKI, *Speurtocht naar familie, leven en werk van de Kerkraadse pastoor R. Wijnands (18e eeuw)*.
 10 nov. Zestigjarig bestaan van 'Het Land van Herle' in 2005

2004

- 12 jan. S. BROERS, *De mijnramp van 13 juli 1928 bij de staatsmijn Hendrik te Brunssum, een oud pamflet over de pers en berichtgeving over de ramp nader beschouwd*.
 9 febr. A. CORTEN, *Het belang van het landgoed Terworm*.
 8 mrt. F. CRUTZEN, *Schoolperikelen in Bochtoltz, 1818-1851*.
 5 apr. B. TAKEN, *Over de herinrichting van het landgoed Terworm*.
 24 mei Excursie naar abdij Rolduc.
 14 juni M. VAN DER WIJST, *Bekeringen*.
 13 sept. J. RUTTEN, *Toepassing van het devolutierecht aan de hand van Heldense documenten*.
 11 okt. S. BROERS, *Democratie, een discussie tussen geschiedenis en politiek*.
 8 nov. *idem, deel 2*.
 13 dec. F. CRUTZEN, DE DUMOULIN, *kerk van Voerendaal, 1840-1845*

Het geheel geeft een duidelijk beeld van de belangstelling van de werkgroep.

Financieringsproblemen van een restauratie van de Sint-Pancratiuskerk in de overgangsjaren na 1836

DOOR W. A. J. MUNIER

Slechts enkele maanden na de definitieve regeling van de beëindiging van het simultaan gebruik van de Pancratiuskerk door de hervormde gemeente van Heerlen werden er in 1836 plannen uitgewerkt voor de restauratie van het door lange verwaarlozing zeer onderkomen geraakte kerkgebouw.¹ De plannen omvatten tevens de uitbreiding van de koorruimte. Op 28 september van dat jaar ging er namens de kerkfabriek en de gemeenteraad van Heerlen een rekest naar koning Leopold I van België om met het oog op de financiering van de geplande werken, die begroot waren op 11000 frs., een subsidie van maar liefst 6000 frs. te willen verlenen.²

Onenigheid over deze plannen

De aanvraag werd voor advies doorgestuurd naar het provinciaal bestuur en passeerde daar, zoals ook onder het Hollands regime gebruikelijk was, verschillende schijven. Toen in verband met dit rekest districtscommissaris Van de Weyer begin 1837 de opdracht kreeg een onderzoek in te stellen naar de wenselijkheid van deze werken, en na te gaan of de subsidie wel gewenst was, bleek spoedig dat de eensgezindheid onder de aanvragers ver te zoeken was.³ De zaak werd krachtig gepousseerd door de geestelijkheid en een deel van de kerkfabriek, maar binnen de gemeenteraad werden ernstige bedenkingen tegen de plannen gekoesterd.

Weliswaar was men ook daar overtuigd van de wenselijkheid van een stevige onderhoudsbeurt, maar de uitbreiding van de kerk achtten verschillende raadslieden totaal overbodig. De bevolking van Heerlen bestond uit 4255 inwoners, waarvan er echter 1293 in mindering moesten worden gebracht, omdat er in 1836 een begin was gemaakt met de bouw van een tweede kerk in Heerlerheide en

deze binnen afzienbare tijd in gebruik genomen zou kunnen worden.⁴ Bovendien werd er door een van de drie beschikbare geestelijken iedere zondag dienst gedaan in de kapel van Welten en daarmee was dus ook weer een deel van de inwoners gediend. De beschikbare ruimte van de Pancratiuskerk, exact berekend op 317 vierkante meter, kon een aantal van 950 tot 1000 personen bevatten en dat werd, althans binnen de gemeenteraad, als voldoende beoordeeld.

In verband met deze sterk uiteenlopende visies kwam het bij diverse gelegenheden tot scherpe woordenwisselingen tussen voor- en tegenstanders.⁵ Na verloop van tijd begon echter ook de gemeenteraad steeds meer over te hellen tot de aanvaarding van de uitbreiding van de kerk, omdat men rekening meende te moeten houden met een te verwachten toename van de bevolking in de nabije toekomst.⁶

De gemeenteraad bleef niettemin op het standpunt staan dat een belangrijk deel van de kosten door rijk en provincie gedragen dienden te worden. Als argumenten voerde men daarvoor aan dat de gemeente sinds 1817

een bedrag van 40000 frs. had moeten investeren in openbare gebouwen en daarbij slechts eenmaal een bedrag van 3400 frs. van de regering had ontvangen. Bovendien had zij zich genoodzaakt gezien, op te komen voor de huisvesting van twee kapelaans. Verder had er ten bate van de kerk een inzameling plaatsgehad onder de inwoners van Heerlen, waaraan zo goed als iedereen had deelgenomen. Dat had een bedrag van 6000 frs. opgeleverd en dat kon op goede gronden beschouwd worden als een bijdrage van gemeentewege. Tenslotte kon het als een verplichting van het gouvernement beschouwd worden om op royale wijze steun te verlenen, omdat het in de rechten was getreden van een bewind dat in het verleden zich meester had gemaakt van het leeuwendeel van kerkelijke inkomsten en goederen.⁷

Op 11 augustus 1837 verklaarde zich de gemeenteraad op deze gronden en onder de bedoelde voorwaarden van co-financiering voorstander van de voorgenomen restauratie en uitbreiding van de Pancratiuskerk. Kort tevoren had zij enkele honderden francs gevoteerd voor het aanbrengen van een nieuwe zoldering in de toren en enkele voorzieningen voor het uurwerk, dat nadrukkelijk als 'gemeentuurwerk' werd beschouwd en daarom een uitgave van gemeentewege rechtvaardigde. Verder wenste men vooralsnog niet te gaan en iedere bijdrage van gemeentewege ter financiering van de voorgenomen werken bleef dan ook achterwege.⁸

Oppositie van onverwachte hoek

Van enigszins onverwachte zijde was plotseling nieuwe weerstand gekomen. Op 2 mei 1837 wendde ds. Preusser zich tot de gemeenteraad om een protest te laten horen tegen de plannen die daar gekoesterd werden en waarvan hem een en ander ter ore was gekomen.⁹ De uitbreiding van de koorruimte van de kerk zou immers de ruimte tussen de door hem bewoonde pastorie en de kerk kleiner maken en hem ongetwijfeld de nodige hinder

bezorgen. De predikant moet overigens wel beseft hebben dat hij dit moeilijk als voorname geschut tegen een zo gevoelig liggende zaak kon richten. Zijn bedenkingen golden dan ook voornamelijk een veel neutraler terrein: hij wees op de versmalling van de langs beide panden lopende weg, die het gevolg zou zijn van de voorgenomen uitbreiding van het koor en daarvan zou het drukke verkeer op die weg de nodige hinder gaan ondervinden.

Toen hij voor deze bedenkingen geen gehoor bleek te vinden bij de gemeentelijke autoriteiten, richtte hij zich op 12 augustus tot Gedeputeerde Staten, maar ook daar besloot men ze naast zich neer te leggen, nadat een onderzoek van Van de Weyer en in diens opdracht verrichte metingen hadden uitgewezen dat de geopperde bezwaren grotelijks overdreven waren en niemand, behalve de predikant, zich daarover gemeld had.¹⁰

Financiële troubles die voortduren tijdens de overgang van Belgisch naar Nederlands regime

De moeilijkheden, die bleven, hadden in de eerste plaats betrekking op de exacte vastlegging van de plannen. Deze konden eerst in de loop van 1838 voldoende worden bijgesteld. De daaraan verbonden onkosten werden nu begroot op 13000 frs., waarbij dan nog eens 1500 tot 2000 frs. gerekend moesten worden voor de aanschaf van een nieuw orgel dat na voltooiing van de werken in de vernieuwde kerk zou worden geplaatst.

De gemeenteraad besloot op 29 september 1838 toch een bijdrage van 2000 frs. te fourneren, terwijl het totaal van de beschikbare middelen op 10000 frs. werd begroot.¹¹ Men oordeelde daarom een bijdrage van 2000 frs. van rijk en provincie samen voldoende om het geheel te kunnen financieren. Terwijl het er aanvankelijk alle schijn van kreeg dat een verzoek in die richting door GS en het ministerie van Binnenlandse Zaken zou worden afgewezen, kwam per KB van 26 april 1839

De Sint-Pancratiuskerk. Rechts de kapelanie.

Stadsarchief Heerlen fotocoll.nr. 05906

het besluit dat het rijk namens koning Leopold I voor een bedrag van 750 frs. wilde instaan. Kort tevoren hadden GS zich op 5 april tot eenzelfde bedrag verplicht, vermoedelijk als resultaat van de met het rijk gevoerde besprekingen.¹² Nog voor het herstel van het Nederlands bewind kon op basis van een openbare aanbesteding, die op 19 juni 1839 plaatsvond, een aanvang gemaakt worden met de werkzaamheden. Zij konden nog in de loop van 1839 voltooid worden.

Het is niet mogelijk op basis van deze documentatie nauwkeurig het resultaat van de werken weer te geven. Tekeningen van het uitgebreide koor kwamen er niet in voor en ook aangaande de uitbreiding van het beschikbare aantal plaatsen, waar het toch ook om begonnen was, tast men in het duister. Wel is er sprake van de vernieuwing van de vloerstenen na verwijdering van een aantal grafzerken.¹³ De vraag of er eventueel een of meerdere zijaltaren werden aangebracht,

kan niet beantwoord worden. In ieder geval waren de verrichte werkzaamheden zo omvangrijk dat men opnieuw met financieringsmoeilijkheden te maken kreeg. Wegens de inmiddels veranderde politieke omstandigheden besloot men bij het herstellende Nederlandse bewind aan te kloppen.

Veranderde inzichten bij de Nederlandse instanties

Al op 5 september 1839 ging er een rekest van de kerkfabriek rechtstreeks naar koning Willem I.¹⁴ Daarmee werd de moeilijke situatie, waarin de kerkfabriek was geraakt door de hoge uitgaven die het werk aan de kerk had meegebracht, onder de aandacht van de koning gebracht. De totale onkosten waren tot een bedrag van 7000 gld. gestegen, terwijl daar nog een bedrag van 2000 gld. was bijgekomen voor de aanschaf van een nieuw orgel.¹⁵ Nauwkeurig werd voorgerekend dat

daarvan mede dank zij subsidies vanwege het Belgisch bewind tot een bedrag van 6000 gld. gedekt had kunnen worden. De gemeente Heerlen had daartoe slechts een bijdrage van 1000 gld. willen leveren. Begrijpelijk vond ook het kerkbestuur, omdat de gemeentelijke financiën in de voorbije jaren al zo zwaar belast waren geweest door bijdragen voor de bouw van een protestants kerkje. Of daarom Zijne Majesteit zo goed wilde zijn om op te komen voor de ontbrekende 3000 gld.

Veel succes had men niet met deze poging in één klap bevrijd te worden van de financiële zorgen. Toen bij de regeringscommissarissen Borret en Gericke een rapport van 5 oktober 1839 binnenkwam van de in zijn functie herstelde districtscommissaris Kerens, waarin duidelijk werd gemaakt dat de gemeentelijke financiën kernegezond waren en een batig saldo van ruim 18000 gld. te zien gaven, was het advies van hen beiden uiteraard negatief.¹⁶

Conform hieraan liet de minister van RK Eredienst op 9 november 1839 weten dat er afwijzend op het verzoek beschikt was.¹⁷ Hij gaf duidelijk te verstaan dat de gemeente overeenkomstig de bepalingen van het decreet van 30 december 1809, dat door het Nederlandse regime was gehandhaafd, voor de onkosten diende op te komen en daartoe ook ruimschoots in staat was.¹⁸ Toen overeenkomstig dit advies door het kerkbestuur op 28 juli 1840 een beroep gedaan werd op de gemeente en deze na bekomen machtiging van 22 oktober 1840 niet meer dan 709 gld. voteerde, volgde in januari 1841 opnieuw een dringend beroep op de inmiddels aan het bewind gekomen Willem II. Dit rekest onderging echter ondanks de veranderingen in de personele sfeer hetzelfde lot als het vorige. Op 5 juli 1841 volgde een nieuwe afwijzing.¹⁹

Deze teleurstellende gang van zaken heeft overigens de kerkfabriek niet voor onoverkomelijke moeilijkheden geplaatst. Zij kon het zich veroorloven om in de loop van 1842 de werken aan de kerk af te ronden met de aanschaf en plaatsing van een nieuwe met een

fraai klankbord voorziene preekstoel en met een extra beurt aan het door de verbouwingen veranderde interieur.²⁰

Het jaar daarop was de pastorie aan een grote beurt toe en ook dit kon gebeuren zonder enige financiële hulp van het rijk, omdat een daartoe ingediend verzoek opnieuw werd afgewezen, opnieuw onder verwijzing naar het decreet van 30 december 1809.²¹ Het provinciaal bestuur beschikte trouwens welwillend op een verzoek met de toekenning van een subsidie van 250 gld. bij resolutie van GS op 10 oktober 1843.²²

Met de negatieve beschikking van de rijksoverheid kwam duidelijk vast te staan dat de royale bereidheid, waarmee het Belgisch regime voor dit soort zaken was opgekomen, met de terugkeer van het Nederlandse bewind definitief tot het verleden behoorde. Duidelijk was daarmee dat de kerkfabrieken, al of niet met behulp van de betreffende gemeentelijke besturen, dienden op te komen voor het onderhoud van kerken en kapellen. Dat werd nog eens te meer vastgelegd met een missive, die op 13 februari 1849 uitging van het Departement van RK Eredienst en waarin aan GS van Limburg te kennen werd gegeven dat dit tot de taak van de kerkfabrieken gerekend moest worden *'onder opmerking, dat het vooruitzicht op kerkenonderstand van 's rijkswege zich niet meer, zoo als vroeger, geopend ziet'*.²³

Had het Staatse bewind nog enige verplichting in deze richting afgeleid uit de naasting van kerkelijke goederen en bezittingen, zelfs de herinnering daaraan leek geleidelijk aan het bewustzijn van de regering onder Willem I en meer nog onder Willem II te zijn verdwenen. De kerk diende voortaan op eigen benen te staan en een eigen financieel apparaat op te bouwen. Ook zij zag zich door de omstandigheden gedwongen de herinnering aan het onrecht dat haar in het verleden was aangedaan, op te geven. De scheiding van kerk en staat, die de grondwet van het Verenigd Koninkrijk in navolging van het Franse voorbeeld had vastgelegd, was in dit opzicht tot werkelijkheid geworden.

Noten:

1. Een dossier 'Réparations a l'église' bevat daarentrent een aantal stukken; RALM, PA inv.nr. 11040.
2. RALM, PA inv.nr. 11041: een dossier met 75 stukken, gaande van 27 januari 1837 tot 8 juli 1839. Het rekest van 28 september 1836 is daarin dus niet te vinden. Het wordt wel vermeld in een brief van gouverneur Werner de Lamberts [1834-1843] aan Van de Weyer onder datering van 27 januari 1837, waarmee deze wordt opgedragen de zaak te gaan behartigen. Talrijke stukken over deze bemoeienis zijn samengebracht in zijn archief onder inv.nr. 11593 en lopen tot in het jaar 1842 met retroacta vanaf 3 november 1836.
3. Bedoelde brief van 27 januari.
4. Bijzonderheden over Heerlerheide zijn onder de noemer: 'Heerlerheide zelfstandig' bijeengebracht door MARCEL M.J. PUT in: *2000 jaar Heerlen van Romeinse nederzetting tot moderne stad*, Heerlen 1998, 185-188. Voor bijzonderheden over de kerk, die in 1839 gereed kwam zie H. HOOFS, *Heerlerheide. Een dorp vol herinneringen*, Heerlen 1982, 4-5.
5. RALM, PA inv.nr. 11593 bevat daarover een schrijven van burgemeester Lintjens aan Van de Weyer in antwoord op diens herhaald verzoek om terugzending van een aantal stukken uit Hasselt. De burgemeester deelt daarin mee dat er iedere keer dat hij dit in de gemeenteraad aan de orde stelde 'en voornamelijk in die van den 22 April j.l., waarin de Heer Deken zelf tegenwoordig was, hevige woordenwisselingen hebben plaats gehad, zoodat de gemeenteraad ieder reis uit malkaar is gegaan, zonder verder iets daarover beslist te hebben'.
6. Waarop die verwachting toen [!] berustte, heb ik niet kunnen achterhalen.
7. Dat gebeurde in de Staatse tijd, maar kon moeilijk aan de Belgische regering worden toegeschreven. Het is bijgevolg een wat kromme redenering dat deze regering in de rechten was getreden van het vorige bewind en daarom ook de verplichtingen had overgenomen.
8. RALM, PA inv.nr. 11040.
9. RALM, PA inv.nr. 11041.
10. T.a.p., volgens een verklaring van burgemeester Lintjens van 9 oktober 1837 had een proces de commodo et incommodo niets opgeleverd. Een uitvoerig rapport van Van de Weyer van 10 november 1837 over deze aangelegenheid bevindt zich in: RALM, PA inv.nr. 11593.
11. De gemeenteraad bleef lange tijd niet van zins ook maar iets bij te dragen. Nog op 4 augustus had zij dit standpunt herhaald. De hier beschreven ommezwaai betekende dus een radicale verandering van standpunt. Dat gebeurde hoogstwaarschijnlijk onder invloed van de districtscommissaris.
12. Op 18 mei 1839 berichtte Van de Weyer over deze beslissingen. Talrijke stukken over de door hem gevoerde of beïnvloede onderhandelingen in: RALM, PA inv.nr. 11593, onder dossiernr. 859. 13. T.a.p.
13. Bijzonderheden hierover in: *2000 jaar Heerlen, 183-184*.
14. De afhandeling van dit rekest laat zich goed volgen in: NA, Archrke inv.nr. 511, onder nr. 2471.
15. Over de aard van dit orgel heb ik geen bijzonderheden kunnen vinden.
16. Zij waren belast met de wederinbezitting van Nederlands Limburg. Zie bijzonderheden in: *De Gouverneurs in de beide Limburgen, 84-91*.
17. NA, Archrke inv.nr. 511, exh. 9-11-1839/8.
18. Dat bevatte een aantal rigoureuze bepalingen over de rechten en plichten van de zogeheten kerkfabrieken.
19. De hier genoemde stukken in: RALM, PA inv.nr. 11593. In datzelfde jaar 1841 werd een nieuw verzoek vanuit Heerlen in behandeling genomen en ondanks een positief advies van commissaris Kerens eindigde ook dit verzoek in 1842 negatief. Enkele stukken hierover in genoemde bundel in een omslagje: Heerlen.
20. Enkele stukken omtrent de aanschaf van de nieuwe preekstoel en een opknappbeurt van het interieur in: SA Heerlen, ASPH inv.nr. 2.8.2a, onder nr. 30.
21. RALM, PA inv.nr. 11594.
22. T.a.p.
23. NA, archrke inv.nr. 1362.

Over protestant en katholiek in Heerlen

DOOR W. A. J. MUNIER

In de notulen van de kerkenraad van de gereformeerde gemeente Heerlen, onder dagtekening van 30 juni 1735 onthult de scriba enkele aspecten van de samenleving van roomsen en protestanten, in het bijzonder over het onderwijs aan de kinderen. Ze bevatten tevens een aantal klachten over de manier waarop protestanten zich naar het oordeel van de kerkenraad conformeerden aan roomse gebruiken.¹ Het zou goed zijn om naar aanleiding van deze tekst een onderzoek in te stellen naar eventueel andere sporen van dezelfde verschijnselen in de Heerlense samenleving. De beeldvorming hierover zou er zeker mee gediend zijn.

Wat het onderwijs betreft kan ik wijzen op een bijdrage van mijn hand: *Over onderwijs en onderwijzers in de Landen van Overmaze gedurende de Staatse overheersing (1631-1795)*.² Daaraan valt te ontleen dat Lambertus Lemmens onderwijzer was van Heerlen van 1730-1782. Het aantal van de sinds 1713 jaarlijks terugkerende opgave van leerlingen komt voor Heerlen royaal boven de honderd. Die vormen uiteraard slechts een part van de kinderrijke parochie Heerlen. De Staatse onderwijzer kreeg dan ook concurrentie van een viertal roomse onderwijsinstellingen. Niettemin maakten roomse kinderen deel uit van de officiële kinderschaar die aan die Lemmens was toevertrouwd. De vraag blijft of het enige zin had de lessen voor de geringe aantallen protestantse kindertjes door te laten gaan op de geïncrimineerde roomse feestdagen, zoals de kerkenraad in het hierna afgedrukte stuk bepleitte, nota bene met een kanselboodschap door de predikant [ds. Henricus Crenu, 1728-1781].

Uit de kerkenraadsvergadering van 30 juni 1735 te Heerlen onder art. 2:

'Heeft de Predikant bekend gemaakt dat hij van tijd tot tijd waargenomen had dat veele

zich aan Roomsche gewoontens en zeeden gelijkvormig [in plaats van het doorgestreepte 'schuldig'] maakten, onder anderen ook daerin, dat de kinderen op paepsche feest- en kermisdagen niet ter schoole gingen.'

Of het zin had, de lessen op die dagen te laten doorgaan, was voor de kerkenraadsvergadering kennelijk géén vraag. Doorredenerend vanuit de zekerheid die men in het eigen geloof gevonden had, en niet minder vanuit de afschuw van 'paepsche' zeden en gewoonten, ontbood de vergadering de schoolmeester, hem vermanend om ook dan de school open te houden en op die tijden nooit zogenoemde speeldagen te geven. Dat de ouders niet buiten schot bleven, moge blijken uit het volgende:

'En opdat de ouders in dit stuk ook niet moeten schuldig [nu wél het woord] bevonden worden, is geresolveert haar daaromtrent behoorlijk te vermanen en het naart volgende van den predikstoel te kondigen: Geliefde in den Heere! De kerkenraad deser gemeente met grote droefheit bevindende datter vele aan paepsche zeeden en gewoontens in verscheidene opzichtsich gelijkvormig maken en wel in 't bijzonder in 't vieren van derzelve feest- of zoo genoemde heilige en kermisdagen. 't

Notulen kerkenraad Hervormde gemeente, 30 juni 1735.

sa Heerlen, Archief Hervormde Gemeente Heerlen, inv.nr. 2.

Welk onder anderen ook daaruit blijkt, dat alsdan de kinderen uit de school gehouden worden. Zoo heeft de genoemde kerkenraad om te voldoen aan hunne plicht achtervolgens de Kerkenordere en Haar Hoog Mog. reglemen- ten zich verplicht geacht om u[w]l[ieden] mits desen zeer hertelijk te vermanen van dese qua- de gewoontens af te staan en integendeel de kinderen op die genoemde dagen vlijtiger als wel andersins tot het schoolgaan aan te hou- den om dus met der daat te toonen dat men door zijn gedrag zo verre van Romen onder- scheiden is, als wij door onse heilige leere van hetzelfde afgezonden zijn. Wij verwachten van uwen ijver en liefde tot de h[eiligen] waarheid dat gijl[ieden] u zeer gewilliglijk aan dese heilsame vermaninge zult onderwerpen en dezelve stiptelijk nakomen en ons door het tegendeel te doen gene verdere ergernissen geven. Veel weiniger ons nootzaken tot verder

vervarens, om u[w]l[ieden] te bedroeven, maar veel meer ons stoffe te geven om u[w]l[ieden] te troosten en te verblijden.

Art.3 Hierop is de vergaderinge wederom in liefde en vrede gescheiden.'

Noten:

1. sa Heerlen, Archief Hervormde Gemeente Heer- len, inv.nr. 2 [1728-1769], ff.36-37].
2. In: *Religie aan de grens* [Negende verzameling bijdragen van de vnk], Delft 1997, 69-97.

Het recent onthulde, gerenoveerde kruisbeeld op het Wilhelminaplein.

Teken van eerherstel

REDACTIONEEL

Het verhaal is inmiddels in grote lijnen bekend. Het gestolen kruisbeeld [september 1919], de oprichting van een nieuw kruis, tot eerherstel zoals de tekst luidt, eerst in Zeswegen, waar het oorspronkelijke kruis gestolen was, dan [1920] geplaatst in Heerlen aan de Klompstraat, en uiteindelijk op het Wilhelminaplein. De verwaarlozing in later jaren, en de opknopbeurt die het nu gekregen heeft, gevolgd door de inzegening. Het beeld heeft inderdaad weer status.

'Tot eerherstel' luidt de oorspronkelijke én de huidige tekst. Eerherstel. Het lijkt op het eerste gezicht een term uit half-vervlogen tijden, uit de tijd van een geloof dat, althans voor de buitenstaander, vooral tot uiting scheen te komen in massale optochten, processies. Stille getuigen van een levendige geloofspraktijk zijn de vele wegkruizen die het Limburgs landschap sieren.

Er is indertijd een enorme ophef geweest over de diefstal van het kruis in Zeswegen, ook in de pers. Verwarring, eerst over de naam van de man: hij zou Slakkenberg heten, hoewel meteen de naam Joosten opduikt, even later gecorrigeerd als Goossens. Voorts was er enige verwarring over de vraag of er al dan niet meerdere daders bij betrokken waren, zoals de 'Aach. Volksfreunde' wist te melden. Ook de term 'buitenlandse arbeider' dient met een korreltje zout te worden genomen. Een krantenbericht uit die tijd vermeldt dat de dader uit Blerick afkomstig was en na een tijdlang in Duitsland te hebben rondgetrokken, in deze regio was terechtgekomen.*

In datzelfde jaar, 1920, had er een plechtige

Het kruisbeeld met daarachter het café 'Hinger Herods vot'.

eerherstelling plaats. In scherp contrast daarmee staat de verwaarlozing in later jaren. Je kunt je afvragen waar die houding vandaan kwam. Waar de omgeving 'hangplek' wordt, zijn de gelovigen verdwenen, tenminste dáár. Velen stonden kennelijk weerloos tegenover de invloeden van de flower power en andere bewegingen uit de jaren negentienzestig en volgende. Men stápte niet uit de kerk, maar dreef langzaam weg, zo leek het wel. Een verklaring van deze verschijnselen voert te ver, althans hier en nu.

Dat dit patroon hierbij verbroken is, stemt tot verheugenis.

* Zie Documentatie Heerlen eo., Rubriek 11.00 nr. 1, SA Heerlen.

Signalementen

DOOR R. BRAAD, J. RUTTEN, J. SCHOBRE EN M. VAN DER WIJST

60 Jaar bevrijding Welten en Benzenrade

De heemkundevereniging Welten-Benzenrade heeft uiteraard ook de zestigste verjaardag van de bevrijding gevierd en wel door de uitgave van een bundeltje heel gevarieerde verhalen over de oorlogsperiode in Welten en Benzenrade.

De eigenlijke bevrijding stelde niet veel voor. Een 15-tal Duitse soldaten 'verdedigden' het gebied tegen de aankomende Amerikanen. Toen die het dorp vanuit Ubachsberg binnenkwamen, was er geen Duitser meer te zien.

De bundel gaat dus vooral over diverse gebeurtenissen uit de voorgaande kwade maanden en dagen. Die voorvallen zijn vooral beschreven op basis van herinneringen. Van enkele gebeurtenissen worden zelfs twee [licht] verschillende versies gegeven.

Een willekeurige greep uit de onderwerpen die aan bod komen: een onderduiker wiens verraad gelukkig weinig kwaad aanricht; een dramatisch schietincident bij de Weltermolen; de oudste onderduiker van Welten [de oude klok uit 1519 die gelukkig terugkeerde na geroofd te zijn]; een razzia waarbij de beruchte Nisch zelf de leiding had; de fusillade van een Belgisch verzetsstrijder op de Kunderberg.

Al met al is de oorlog toch tamelijk rustig aan Welten voorbijgegaan. Om voldoende stof voor een bundel te hebben, worden ook gebeurtenissen in de directe omgeving beschreven: de brand van het Heerlense station, de deportatie van alle Kerkradenaren.

Ook enkele meer algemene onderwerpen vinden een plaatsje: De V-bommen, het

Amerikaanse kerkhof van Margraten, een korte beschrijving van enkele hoofdpersonen, bijvoorbeeld Eisenhower, Churchill, Roosevelt, Montgomery. Ook de hoofdpersonen van Nederlandse zijde [Mussert] en van Duitse kant krijgen een korte beschrijving.

Het laatste stukje in de bundel is een fragment uit de bundel Limburg bevrijd. Het fragment geeft de herinneringen van Ger Prickaerts, die als jongen in Welten woonde. Enkele maanden na de bevrijding bad zijn vader 'bevrijd ons van de bevrijders, Heer'. De ontspanning zoekende Amerikanen werden niet overal graag gezien.

De bundel, 54 bladzijden in ring, kan besteld worden bij de Heemkundevereniging Welten-Benzenrade, p.a. Jo Fox, Dr. Ir. Bungestraat 69, 6419 BW Heerlen. [HR]

Nieuw-Lotbroek in de periode van 1920 tot 1974. Bloeitijd van paters Montfortanen.

Door Math Dicker en Guy Hoenen.
Met bijdragen van Natascha Dicker en
Lei Hoenen. Hoensbroek, 2005. 96 blz. geill.

Een bijzonder fotoboek over een Heerlense wijk met een bijzondere geschiedenis is deze in eigen beheer uitgegeven bundel over Nieuw-Lotbroek. De prachtige foto's en goede vormgeving maken nieuwsgierig naar wat er in de bloeitijd van de mijnindustrie van de twintigste eeuw in de wijk gebeurde. De rol van de Montfortanen bij de ontwikkeling van de wijk, het onderwijs en het verenigingsleven wordt breed uitgemeten. Daar gaat het boek dan uiteindelijk ook over en

dan nog maar op hoofdzaken. Jammer dat het echte leven in de wijk en het bebouwingsbeeld door de tijd heen wat minder uit de verf komen.

Het boek is te bestellen bij Guy Hoenen, 045-5314657, mail@guyhoenen.nl. [RB]

Trefwoordenlijst Genealogie

Door André en Willy Dumont

Na het succes van de eerste en tweede editie is nu de derde editie verschenen; in 311 bladzijden worden ca 14.000 trefwoorden vermeld die voorkomen op akten tussen 1400 en 1900 in het Latijn, Middelnederlands, Frans, Duits en Vlaams/Nederlands. Men kan de trefwoordenlijst downloaden van het internet [gratis ter inzage; bijna 38.000 bezoekers sinds januari 2003]. De lijst is echter ook in boekvorm verkrijgbaar. [Wie de tweede editie al in boekvorm heeft, kan een 'aanvulling 2e editie' bestellen. De tweede editie plus de aanvulling erop zijn samen gelijk aan de derde editie, aldus de samenstellers.

Men kan bestellen d.m.v. de knop 'Woor- denlijst bestellen' op de hieronder vermelde website, of met een e-mail aan info@dumont- andre.nl. [Website www.dumont-andre.nl. Wie het boek bestelt, betaalt een bijdrage voor print-, verzend- en overige kosten van € 17,00. De bijdrage voor de 'aanvulling 2e editie' bedraagt € 7,00. [JS]

Ondernemen en overleven.

De bioscopen van de familie Martens in Heerlen en Sittard 1919-1940.

Door Fransje Emma de Jong. Doctoraalscriptie Universiteit Utrecht. Faculteit Letteren, Theater-, Film- en Televisiewetenschap, 2004. 180 blz.

In de geschiedenis van de twintigste eeuw zijn de bioscopen in de ontwikkeling van het stadsbeeld niet weg te denken. Heerlen had er nogal wat voor zo'n kleine stad. Bij het doornemen van de gegevens van de Kamer van Koophandel op exploitatiegegevens van bioscopen komt al gauw de familie Martens in beeld. Telgen van deze bekende onder- nersfamilie exploiteerden bioscopen in Heerlen, Sittard en Den Bosch. Voor de studie was het een uitdaging, de verschillen te bekijken in de ontwikkeling van de bio- scopen in een booming town als Heerlen en de wat meer katholiek en plattelandsge- meente gebleven stad Sittard. Na een schets van de mijnstreek en de bioscooponderne- mers en familierelaties, worden de verschil- lende bioscoopondernemingen van de fami- lie Martens besproken, met een caesuur in 1928. Vanaf 1928 komen vooral Jean en Jan Hendrik Martens in beeld, respectievelijk voor Heerlen voor de Stadsschouwburg- bioscoop en in Sittard voor Forum. In een helder betoog beschrijft de auteur ook de uiteenzettingen van de bioscooponderne- mers met de overheid en hun rol in enkele grotere bioscoopconflicten in de jaren twin- tig en dertig.

In de eindconclusie vertelt Fransje de Jong waarom de verschillende exploitaties geen

familiebedrijf vormden, gaat ze uitgebreid in op de verschillen tussen Heerlen en Sittard voor wat betreft de ontwikkeling van het bioscoopwezen, en doet ze aanbevelingen voor verder onderzoek, bijvoorbeeld naar de rentabiliteit en de programmering van de bioscopen.

In de conclusie toont de auteur aan dat Heerlen zich meer tot uitgangscentrum kon ontplooiën dan Sittard, omdat de immigrantenstroom door de komst van de mijnindustrie vrijwel uitbleef en de stad een vrijwel homogeen rooms-katholieke gemeenschap bleef. De Heerlense bestuurders hielden rekening met het belang van de bioscopen voor de gemeente, terwijl in Sittard enigszins het wantrouwen ten opzichte van film- en bioscoopwereld overheerste. [RB]

Tru Ruezel en Betje Sjavel

Van sommige boeken kan men zich afvragen waarom ze zo nodig geschreven moesten worden. Bij dit boekje met meer dan 5400 Limburgse scheldwoorden en persoons-type-

ringen zou men die vraag ook kunnen stellen. Toch komt men al lezende tot de conclusie dat het niet alleen een aardig maar ook een waardevol werkje is. Ten eerste omdat er zo veel interessante, soms bijna vergeten, Limburgse woorden in voorkomen. Ten tweede omdat er ook verklaringen in staan van minder bekende woorden zoals 'persjonkelaer', 'sjaapvaeger' en 'deemedeer'. Ten derde omdat weer eens blijkt, dat de Limburger 'als hij zijn gevoelens van ergernis wil uiten, nogal creatief is', zoals de schrijfster, Leonie Robroek, in het voorwoord opmerkt. Tru Ruezel en Befje Sjavel zijn vrouwen die een steekje los hebben, lezen we. Eerder heb ik al kunnen vaststellen dat er veel meer scheldwoorden bestaan voor vrouwen dan voor mannen. Hoe zou dat komen? Zou dat aan de vrouwen zelf liggen of aan de mannen? [MVDW]

Jubileumuitgave van d'r Vasteloavondsgezèt van Sjpassenberg

De Heksenbergse Vasteloavonds Vereïn bestaat 311 jaar en daar is deze publicatie [met veel foto's] aan gewijd. Met een voorwoord van onder meer burgemeester Gresel van Heerlen en [de Tilburgse] kapelaan Van der Wegen van Heksenberg, 'kleen durpke in e groete sctad', zoals het verenigingslied van Marge Martens en Peter Nitsche zegt. Men weet er wel carnaval te vieren, onder meer blijkens de optocht van Groot Genhey. Bovendien bestaat er een cvl, een Comité van Versjtendige Lij. Uit de hoofdstukken 'Historie van d'r Vereïn', Carnavalswetenswaardigheden' en vooral 'Uit het stoffige archief', kan men zoveel gegevens halen dat de gedachte opkomt: 'Hadden ze in de Middeleeuwen ook maar zulke publicaties gehad, dan wisten we daar ook meer van'. [MVDW]